

कार्यकारी मंडळ

अरूण पुराणिक,
अध्यक्ष

योगेश महाशब्दे,
उपाध्यक्ष

युवराज वगदे,
सचिव

तुषार पुराणकर,
कार्याध्यक्ष

अरूण वानखेडे,
उपकार्याध्यक्ष

शिरीष कुलकर्णी,
खजिनदार

शुभांगी महाशब्दे,
उपखजिनदार

मृणाल सेनगुप्ता,
सल्लागार

मुद्रक

श्री समर्थ क्रिएशन, निगडी
भ्रमणध्वनी : ९२७०२२३४४०

या अहवाल - पत्रिकेत दिलेल्या
लेखांशी संपादक सहमत असतीलच
असे नाही.

अनुक्रमणिका

संपादकीय । २

सभासद सूची । ३

राबविलेले उपक्रम । ५

सुख शांती समाधान । ९

श्रीराम । १०

निसर्गाच्या सानिध्यात । ११

पर्यावरण रक्षण काळाची गरज । १४

नैसर्गिक जीवनशैली । १६

पर्यावरण व आपण । २०

वायु प्रदुषक घटक । २३

नटराज । २७

बाल संस्कार । ३०

आधुनिक ज्ञान की प्राचीन विरासत - ऋचा पुराणिक । ३३

पीपल । ३४

वटवृक्ष की शोक सभा । ३६

Income & Expenditure | 38

Elegant Respectful | 39

Nana Damle, Our Hon'ble Director | 42

Whats app. Interest & Resp. | 43

जागतिक पर्यावरण दिन । ४५

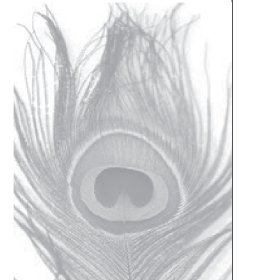
अरुण पा. पुराणिक
अध्यक्ष

निसर्ग आणि पर्यावरण प्रदुषण हा जागतिक प्रश्न निर्माण झाला आहे. यापासून निर्माण होणाऱ्या मंथीर समस्या लोकांना कळू लागल्या आहेत. निसर्ग पर्यावरणाबद्दल जागृती सर्वदूर झपाट्याने होत आहे. असंख्य सेवाभावी संस्था ह्यासाठी झटत आहेत.

या वर्षी पर्यावरण क्षेत्रात दोन महत्वाच्या घटना घडल्या. एक म्हणजे उत्तरारखंड न्यायपालिकेने मंगला आणि यमुना यांना जीवंत व्यक्तिचा दर्जा दिला आणि त्यासाठी एक अधिकारप्राप्त अधिकारी पण नेमला. दुसरी घटना म्हणजे अमेरिकेसारख्या विकसित देशात जागतिक प्रदुषणात महत्त्वपूर्ण वाटा आहे, त्याने 'पॅरीस समझौता' यातून अंमल काढून घेतले. यामुळे जगभर नाराजीचे सूर उमटत आहेत.

सृष्टीमार्ग संस्था पर्यावरण विषयक जागृतिसाठी अविरत राबत आहे. निसर्गवाणी या पत्रिकेद्वारे जनजागृती करण्याचे काम होत आहे. या पत्रिकेत उत्तमोत्तम लेख प्रसिध्द करावे हा संस्थेचा मानस आहे. यावेळी 'प्रदुषक' हा लेख उद्बोधक ठरेल. आजच्या आधुनिक काळात 'नैसर्गिक जीवन शैली' कशी असू शकते हे पण एका लेखाद्वारे सांगण्याचा प्रयत्न केला आहे.

उत्तम पत्रिका व चांगले लेख हे घडविणे वाचकांच्या हातात असते. वाचकांनी उत्तम प्रतिसाद द्यावा. मॅगझीन, ई-मेल, पत्र किंवा सृष्टीमार्ग वेबसाईटवरून आपण प्रतिसाद द्यावा. याने आमचा उत्साह वाढेल. आपल्या प्रतिसादाची आम्ही वाट पाहत आहोत. प्रतिसादांत केवळ स्तुतीच अपेक्षित नाही, तर आपुलकीतून केलेली टीका, दुरूस्ती किंवा नव्या कल्पनेचे सुध्दा स्वागत आहे.

सृष्टीमार्ग संस्था

विवेक नगर, आकुर्डी, पुणे - ३५.

सभासद सूची

आजीव सभासद			सभासद		
१.	अरूण पुराणिक	संस्थापक अध्यक्ष	१.	विजया वैरागकर	गृहिणी
२.	योगेश महाशब्दे	संस्थापक उपाध्यक्ष	२.	राहुल नागणे	नोकरी
३.	युवराज वगडे	संस्थापक सचिव	३.	कविता तळेले	गृहिणी
४.	तुषार पुराणकर	संस्था.कार्य.अध्यक्ष	४.	अशोक उनकुले	नोकरी
५.	शुभांगी महाशब्दे	संस्था.उपखजिनदार	५.	सदाशिव पाटील	कृषि अधिकारी
६.	स्मृती पुराणिक	संस्था.सदस्य	६.	ज्ञाती चौधरी	शिक्षिका
७.	मृणाल सेनगुप्ता	संस्था.सल्लागार	७.	अमोल कुरकुटे	अभियंता(यू.एस.)
८.	बळवंत पुराणिक	संस्था.निदेशक	८.	आशा हळ्ळी	गृहिणी
९.	डॉ.शरयू पुराणकर	संस्था.सभासद	९.	माधुरी कुलकर्णी	गृहिणी
१०.	मंगेश महाशब्दे	अभियंता	१०.	प्राजक्ता कुलकर्णी	सॉफ्टवेअर इंजि.
११.	सोनाली सेनगुप्ता	निदेशक	११.	गणेश मोरे	नोकरी
१२.	अनंत दामले	निदेशक	१२.	आशा इजेरी	गृहिणी
१३.	शंकर नांगरे	अभियंता	१३.	सौम्या देसाई	गृहिणी
१४.	डॉ.प्रशांत दिक्षीत	रूबी हॉल हॉस्पिटल	१४.	विद्या मैती	नोकरी
१५.	शंकर नरवडे	संस्था सदस्य	१५.	राहुल नागणे	नोकरी
१६.	अरूण वानखेडे	संस्था.उपकार्याध्यक्ष	१६.	सदाशिव चव्हाण	नोकरी
१७.	शिरिष कुलकर्णी	संस्था.खजिनदार	१७.	निलेश चव्हाण	नोकरी
१८.	निकुंज हुद्दार	संस्था.सभासद	१८.	कल्याणी कुलकर्णी	नोकरी
१९.	अनिल कुलकर्णी	महाराष्ट्र शासन सेवा	१९.	पांडुरंग दर्शिले	नोकरी
२०.	चित्रा पेटारे	गृहिणी	२०.	शालिनी वैष्णव	गृहिणी
२१.	केशव महाशब्दे	निदेशक	२१.	शांताराम नरवडे	नोकरी
२२.	विद्याधर मेढेकर	वाहन शिक्षक	२२.	संगीता फलके	गृहिणी
२३.	स्वाती हुद्दार	गृहिणी	२३.	राहुल झालरे	नोकरी
२४.	सुजाता नांगरे	गृहिणी	२४.	पवन पाटील	नोकरी
२५.	अॅड.मिलिंद कुलकर्णी	लिंगल अॅडव्हायसर	२५.	अलोक अडसूळ	व्यवसाय
२६.	अजय लड्डा	संचालक,महेशबँक	२६.	श्रेयस कुलकर्णी	नोकरी
२७.	उल्हास शेटी	मा.नगरसेवक	२७.	मयुरेश सागडे	नोकरी
२८.	डॉ.गौरी हुद्दार	दंत चिकित्सक	२८.	विजय गुंजाळ	नोकरी
२९.	अॅड.रमेश रायभंडारे	वकील हायकोर्ट	२९.	प्रदिप सरोदे	नोकरी
३०.	डॉ. मुकुंद हुद्दार	नेत्र विशेषज्ञ	३०.	अमोल पेटवे	सॉफ्टवेअर इंजि.
३१.	अरूण देशपांडे	संयुक्त संचालक	३१.	वृषाली पेटवे	इव्हेन्ट मॅनेजर
३२.	आशा देशपांडे	गृहिणी	३२.	विनित कुलकर्णी	उद्योजक
३३.	रेश्मा शितोळे	गृहिणी			

आजीव सभासद

३४.	आमोद दुराफे	सिव्ही. इंजिनियर
३५.	डॉ. सुषमा दुराफे	प्रोफेसर
३६.	दत्तात्रय जोशी	व्यावसायिक
३७.	रोहित मुजुमदार	वरिष्ठ आयकर अधिकारी
३८.	सिमा मुजुमदार	गृहिणी
३९.	प्रणाली महाशब्दे	शिक्षिका
४०.	वनिता लड्डा	गृहिणी
४१.	भारती देव	गृहिणी
४२.	अंजली शिनगारे	गृहिणी
४३.	ज्योत्सना झांबरे	गृहिणी
४४.	सिध्देश परब	सॉफ्टवेअर इंजि.
४५.	ऋचा नांदुरकर	कवियत्री
४६.	श्याम जोशी	उद्योजक
४७.	श्वेता जोशी	गायिका
४८.	हषिकेश कुलकर्णी	सॉफ्टवेअर इंजि.

-: With Best Compliments From :-

Ashmira Beauty Services

Contact : 9730684717 - Mrs. Poorva Sabane
(With Prior Appointment)

-: With Best Compliments From :-

SHRUHATA HEALTH CARE PVT. LTD.

1. Diagnostic division Manufacturing /
Exporter of all vitro diagnostic kits
2. Shrushata pathology lab Chain of lab

Corporate Office :

Behind Collectorate Camp, 5th Bungalow, Paranjape Lay
Out Camp, Amaravati - 444 602.
Customer Care : 9371438010

२०१६ - १७ या आर्थिक वर्षातील राबविलेले उपक्रम

१) वार्षिक घटनाक्रम

रोटरी क्लब, चिंचवड मध्ये भाषण :- संस्थेचे अध्यक्ष श्री. अरूण पुराणिक यांचे भाषण दि. २८.५.२०१६ रोजी सकाळी रोटरी क्लब, चिंचवड, पुणे येथे 'निसर्गानुकूल सृष्टीमार्ग संस्थेची जीवनशैली' या विषयावर भाषण झाले. क्लबने संस्थेच्या अपेक्षा विचारल्या रोटरीयन सभासदांनी पर्यावरणावर आधारीत प्रश्न विचारले त्याचे उत्तर अध्यक्षांनी दिले. या प्रसंगाचे फोटो व रेकॉर्डेड भाषण उपलब्ध आहे. या कार्यात सृष्टीमार्ग संस्थेचे सभासद व रोटरीयन श्री. नाना दामले यांचा सहयोग लाभला.

२) संस्कार वर्ग समापन

संस्थेद्वारा सहा ते चौदा वयोगटातील मुलामुलींकरीता संस्कार वर्ग घेण्यात आले. हे वर्ग नक्षत्र अपार्टमेंट येथे दिनांक २५.५.२०१६ ते १०.६.२०१६ पर्यंत पंधरा दिवस घेण्यांत आले. त्यांत इतर अनेक धार्मिक श्लोकादि शिवाय श्रीमद्भगवद्गीतेचा बारावा अध्याय शिकविण्यांत आला होता. शिवाय पर्यावरणाविषयी माहिती सर्व मुलांना शिकविली.

समापन समारंभ, नक्षत्र अपार्टमेंटच्या पार्किंगमध्ये जागा नीट सजवून कार्यक्रम करण्यांत आला. हा कार्यक्रम दिनांक ११.०६.२०१६ रोजी दुपारी ४ ते ६ च्या दरम्यान पार पडला. प्रमुख पाहुणे म्हणून श्री. कटारे साहेब माजी जिल्हा पुरवठा अधिकारी आणि श्री. देशमुख डेप्युटी इंजिनियर होते. प्रथम २ मुलींनी गणपती स्तुतीवर नृत्य केले. नंतर २० मुलांनी स्तोत्र मराठी महिने, नक्षत्र, ऋतु, दिशा, भीमरूपी स्तोत्र, अग्नीहोत्र विधि, पर्यावरण विषयक माहिती व बारावा अध्यायाचा पाठ केला. सभेला प्रमुख पाहुणे श्री. केशव महाशब्दे साहेब, व श्रीमती सोनाली सेनगुप्ता उपस्थित होते. श्री. अरूण पुराणिक यांनी मार्गदर्शनपर भाषण केले. पाहुण्यांना रोपटे देवून स्वागत करण्यात आले. सर्व मुलांना लहान पुरस्कार देण्यात आले, सभेला मुलांचे पालक व इतरही लोक उपस्थित होते.

३) वनविभागास भेट

'कन्झरवेटर ऑफ फॉरेस्ट' च्या पुणे कार्यालयास, दिनांक २ जून २०१६ रोजी भेट दिली. यावेळी श्री. मंगेश महाशब्दे, अरूण पुराणिक, मृणाल सेनगुप्ता आणि श्री. अनिल कुलकर्णी हे सर्व संस्थेचे सभासद उपस्थित होते. श्री. सूर्यवंशी, वनअधिकारी यांना भेटून, सृष्टीमार्ग संस्थेच्या कामाची ओळख करून दिली. यावर त्यांनी आपली प्रसन्नता व्यक्त केली व अभयारण्य किंवा वनविभागाच्या कार्यक्रमांस उपस्थित रहावे असे सांगितले. त्यांनी संस्थेचे नांव आपल्या 'मेलींग लिस्ट' वर नमूद केले. यावेळी त्यांनी दहा पुस्तके, मासिक व तीन सी.डी. आणि एक वनविभागाचे कॅलेन्डर भेट दिले. ही भेट उपयोगी ठरली व भविष्यांत मार्गदर्शन त्याकडून मिळू शकते ही खात्री झाली.

४) वाषिक सर्वसाधारण सभा

दि. २ जुलै २०१६ रोजी शनिवारी दुपारी ४.३० वाजता, नक्षत्र इमारतीच्या पार्किंग भागात संस्थेची एजीएम संपन्न झाली. मिटिंग मध्ये एकंदर २० सभासद उपस्थित होते. अध्यक्षस्थानी श्रीमती सोनाली सेनगुप्ता होत्या. सभेत वाचन सौ. शुभांगी महाशब्दे यांनी कले. श्री. अरुण पुराणिक यांनी मुद्देसुद स्पष्टीकरण दिले आणि श्री. नाना दामले यांनी आपल्या अनुभवांतून संस्थेसाठी उपयोगी असे मार्गदर्शन केले. संस्थेत कार्यसूची अनुसार चर्चा झाली. सौ. महाशब्दे यांनी आभार प्रदर्शन केले. चहापानानंतर सभा पूर्ण झाल्याचे घोषित करण्यांत आले. खूप पाऊस असल्याने अनेक सभासदांना अर्ध्या रस्त्यातून घरी परत जावे लागले.

५) वृक्षारोपण

वृक्षारोपण कार्यक्रम सृष्टीमार्ग संस्थेतर्फे शनिवार, दि. ६ ऑगस्ट २०१६ रोजी करण्यांत आला. संस्थेतर्फे घोरावडेश्वर टेकडी, पुणे-मुंबई महामार्गावर देशी वृक्षांची लागवड करून पूर्ण करण्यांत आला. वृक्षांची लागवड हे ध्येय तर होतेच पण या सोबत सृष्टीमार्गाच्या शिकवणीनुसार ही एक प्रत्येक लहान थोरांची जीवनशैली व्हावी या उद्देशानुसार कार्यक्रमात लहान मुले, स्त्रीया, तरुणवर्ग तसेच जेष्ठ नागरीक असे एकूण २५ व्यक्ति उपस्थित होते. कार्यक्रमांत अध्यक्ष अरुण पुराणिक, योगेश महाशब्दे, युवराज वगदे, तुषार पुराणकर, शरयू पुराणकर, शुभांगी, मयुरेश सागडे, श्रेयस इत्यादी उपस्थित होते. याशिवाय डॉ. दिक्षित, सौ. तळले इ. ही उपस्थित होते.

६) गुरुपौर्णिमा

गणेश हॉल, म्हाळसाकांत चौक, आकुर्डी येथे दिनांक २० ऑगस्ट २०१६ रोजी संध्याकाळी ५.३० ते ८.३० पर्यंत, गुरुपौर्णिमा उत्सव संस्थेतर्फे साजरा करण्यांत आला. यावेळी श्री. अमित गोरखे, संस्थापक अध्यक्ष, नॉव्हेल ग्रुप ऑफ इन्स्टीट्यूशन्स हे अध्यक्षस्थानी होते. याशिवाय श्री. आशिष रॉय, कर्नल आलोक रूद्र हे पाहुणे मंडळी उपस्थित होती. अध्यक्षांनी आपल्या संबोधनात मुलांवर, पर्यावरणाविषयी जे संस्कार संस्था करीत आहे त्याचे कौतुक केले आणि स्त्रीयांचा सहभाग मोठा आहे ही जमेची बाजू आहे आणि त्यामुळे संस्थेला उद्देश गाठण्यांत यश अवश्य मिळेल म्हणून सांगितले. अरुण पुराणिक, अध्यक्ष यांनी सृष्टीमार्ग संस्थेच्या कार्यकलापा विषयी राबविलेले उपक्रम, उद्देश व ध्येय या विषयी सांगितले. यावेळी सोनाली सेनगुप्ता आणि कर्नल रूद्रा यांचे ही भाषण झाले. कार्यक्रमात प्रथम 'निसर्गवाणी' या पत्रिकेचे विमोचन अध्यक्षांच्याव्दारे करण्यांत आले. नंतर त्यांनीच संस्थेच्या www.srushtimarg.org या वेबसाईचे उद्घाटन केले. नंतर सभासदांच्या १० वी आणि १२ वी त उत्तम गुण मिळविणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा सत्कार करण्यांत आला. संस्थेने संस्थेच्या संस्कार वर्गाच्या मुलांनी सरस्वती प्रार्थना आणि श्लोक म्हटले व नृत्य सादर केले. या प्रसंगी बावधन येथील सखी समृद्धी महिला मंच यांनी चार्तुमास सणांवर आधारित सुंदर सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करण्यांत आला. कार्यक्रम पाहण्यासाठी संपूर्ण हॉल भरला होता. त्यानंतर सर्वांना अल्पोपहार आणि चहा देण्यात आला. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन सौ. शुभांगी महाशब्दे आणि सौ. वनिता लढढा यांनी कले. कार्यक्रमाचे आयोजन श्री. योगेश महाशब्दे, श्री. तुषार पुराणकर, कविता तळले, साधना नरवडे, संगीता

फलके यांनी केले.

७) निसर्गप्रेमी संस्थांचे संमेलन

स्वातंत्र्यवीर सावरकर मंडळ, प्राधिरकण निगडीच्या निसर्गमित्र विभागातर्फे हा कार्यक्रम संपन्न झाला. दि. ३० ऑगस्ट रोजी संध्याकाळी ६ वाजता पुण्यातील सर्व पर्यावरण प्रेमी संस्था ज्यांनी घोरावडेश्वर टेकडीवर वृक्षारोपण कार्यक्रमांत भाग घेतला होता. त्या आमंत्रित होत्या. सृष्टीमार्ग संस्थेसहित ५२ संस्थांच्या प्रतिनिधींनी या संमेलनात भाग घेतला. संमेलनाच्या अध्यक्षपदी श्री. सिंग, मुख्य वनसंरक्षक, पुणे विभाग हे होते. त्यांनी आपल्या भाषणांत या संस्थांना वनविभागाव्दारे सर्व कांही शक्य असेल ती मदत करण्याचे सांगितले. वृक्षतोडणाऱ्यांविरुद्ध कारवाईसाठी संस्थांच्या सभासदांनी सक्षम होण्यासाठी वनविभाग त्यांना मदत करू शकतो असे सांगितले. यावेळी संस्थेच्या उपक्रमांच्या स्लाईड्स दाखविण्यात आल्या.

८) कार्यशाळा

सृष्टीमार्ग संस्थेची प्रथम कार्यशाळा दि. ४ डिसेंबर २०१६ रोजी कॅप्टन कदम सभागृह वीर सावरकर सदन, निगडी पुणे येथे सकाळी १० ते दुपारी ३.०० या दरम्यान घेण्यात आली. कार्यशाळेला श्री. श्रीकांत मापारी हे अध्यक्ष म्हणून होते. या शिवाय जळगांवच्या आशा फाऊंडेशनचे श्री. गिरीश कुलकर्णी यांनी आत्मविश्वास बांधणी या विषयावर भाषण दिले.

श्री. अरुण पुराणिक, श्री. दत्तात्रय जोशी व श्री. अरुण वानखेडे यांचे पण निरनिराळ्या उपयोगी विषयावर मार्गदर्शन लाभले. विषय अशा प्रकारे होते. १. निसर्ग आणि पर्यावरणाविषयी संस्थेचा दृष्टीकोन.

२. संस्थागत कार्य आणि भविष्यातील मार्गक्रमण ३. निसर्गचे अध्यात्म ४. सृष्टीमार्ग संस्था उभारणीची गोष्ट ५. नैसर्गिक जीवन शैली विषयक प्रेझेंटेशन आणि ६. आत्मविश्वास बांधणी

संस्थेचे कार्यकर्ते आणि सभासद यांना संस्थेच्या ध्येय आणि उद्देश यांची माहिती व्हावी आणि त्यांनी संस्थेच्या विकासात भरीव मदत करावी या उद्देशाने कार्यशाळेची विषय बांधणी केली होती. कार्यक्रमाला सभासद कार्यकर्ते, संस्थेचे निदेशक उपस्थित होते. संस्थेला इतर मान्यवर देखील उपस्थित होते.

प्रमुख पाहुण्यांच्या रूपात मापारी यांनी दिवसेंदिवस प्रदूषणाची समस्या अधिक बिकट होत चालली असून पुढच्या पिढीला आपण अशीची प्रदूषित पृथ्वी देणार आहोत काय ? या विषयी जाणीव निर्माण केली. अरुण पुराणिक यांनी आपल्या तीन विषयांत, निसर्गोपचार व निसर्गचक्र या निसर्गाचे अध्यात्मिक रूप आणि नैसर्गिक जीवनशैली कशी असावी हे सभासदांना सांगितले. आशा फाऊंडेशनचे श्री. गिरीष कुलकर्णी यांचे मार्गदर्शन उपयोगी ठरले.

ही कार्यशाळा एक चांगला कार्यकर्ता सभासदांमध्ये निर्माण करेल या दृष्टीने उपयोगी ठरली. कार्यशाळेच्या शेवटी सर्व सभासदांनी निसर्ग व पर्यावरण रक्षणाची प्रतिज्ञा घेतली.

कार्यशाळेच्या सुरुवातीला सर्व सभासदांना चहा व अल्पोपहार, दुपारी जेवण व कार्यशाळा संपल्यावर चहा देण्यात आला. सदर ठिकाणी केटरिंगची व्यवस्था हॉलचे केटर 'आउटव्हेन्यु हॉस्पिटॅलिटी प्रा. लि' यांना सोपविण्यात आली होती.

९) तीळ संक्राती हळदी कुंकू समारंभ

सूर्य जेव्हा, मकर राशीतून संक्रमण करतो, तेव्हा पौष महिन्यांत मकर संक्रात येते. या दिवशी हिवाळा संपून उन्हाळ्याला सुरवात होते. पोंगल, बिहू, लोळी अशा अन्य नावांनी भारताच्या इतर भागात ही सण हा सण साजरा केला जातो. मकर संक्रमणानंतर सूर्य हळू हळू उत्तरेकडे सरकू लागतो. प्रकाश आणि उष्णता यांत वाढ होते. पृथ्वीच्या उत्तर गोलार्धात, जीवनचक्राला सूर्य नवीन संजीवनी देतो.

रविवार दि. २९/१/२०१७ रोजी सृष्टीमार्ग संस्थेद्वारे, स्त्रीया सभासदांनी मोठ्या उत्साहाने तीळगुळ व हळदीकुंकू देऊन साजरा केला. हा उत्सव नक्षत्र अपार्टमेंटमध्ये तळमजल्यावर साजरा झाला. सर्व महिलांना, वाण म्हणून वस्तू भेट देण्यांत आली, त्यांचे फूले देऊन स्वागत करण्यात आले. हा कार्यक्रम संध्याकाळी ५ ते ७.३० वाजेपर्यंत साजरा झाला. समारंभाला अंदाजे चाळीस महिला उपस्थित होत्या.

मातीच्या सुगड्यात दिलेले गव्हाची ओंबी, बोर, चना व उसाचे बीज हे हिवाळ्यातील व फळ पुढच्या वर्षी पेरायला जपून ठेवावी हा संदेश सण देतो ही बीजे उन्हाळ्यात कडक वाळवून, पावसाच्या शेवटी, गावाबाहेर डोंगरावर टाकली तर आपोआप कांही झाडे निश्चितच उगवतील. हा गुप्त संदेश सर्व सुवासिनींनी एकमेकीला देण्याचा हा सण आहे.

१०) निसर्ग भ्रमण सहल - पुनावळे, पवनातीरी

रविवार दि. ५ फेब्रुवारी रोजी सकाळी ९.०० ते ५.०० या दरम्यान सृष्टीमार्ग संस्थेची सहल पवना नदी किनारी पुनावळे येथे एका शेताजवळ गेली होती. सहलीत संस्थेचे सभासद व त्यांचे कुटुंबीय मिळून ३०/३५ जण होते.

संस्थेच्या 'सण पर्यावरण साजिरे' या पुस्तकांत दिवाळी आणि संक्रात हे सण निसर्गभ्रमण करावे हे सांगितले आहे. मकर संक्रातीला नदीकाठी डोंगरावर सरोवर किंवा गावाबाहेर एखाद्या मंदीराशेजारी ही सहल करावी असे सांगितले आहे. तेथे वनवासी लोकांना धान्य पैसे दान करावे व वनभोजन करावे असे म्हटले आहे. वनवासी हे खरे वनरक्षक आहेत. त्यांचे आपल्यावर उपकार आहेत. वनभ्रमणांत उघड्या निसर्गात कष्ट करण्याचा फिरण्याचा अनुभव आला. आचार, आहार विहारांत पर्यावरणाला नुकसान न होईल असे आचरण करावे. याचा धडा विशेषतः लहान मुलांनी अनुभवला. असुविधेत कष्टांत ही किती आनंद असतो, हे सर्वांनी अनुभवले. वनभ्रमणांत वनातल्या कांही झाडांची ओळख झाली. सुगुणीने बांधलेल्या घरट्याच्या कौशल्याने तर लोक आश्चर्यचकीत झाले. मुलांनी, कांदा, लसूण, गहू, ज्वारी, फलावर, पालक, बोर, चिंच या झाडांची ओळख झाली व त्यांनी त्यांच्या मनापासून आनंद घेतला. निसर्गाची ओळख होईल तेव्हाच निसर्गाशी मैत्री व प्रेम होईल. यामुळे संस्थेच्या कार्याचे महत्व पटेल.

संस्थेचे सभासद श्री. पांडुरंग दर्शिले यांच्या शेतावर ही सहल नेली होती. प्रथम चहा नाश्ता झाला. सर्वांना स्वच्छता बाळगण्याबाबत सूचना दिल्या. नंतर सर्वदूर मनसोक्त फिरले. वनामधील झाडे ऊन व सावली, पाणी याचा आनंद घेतला. बरेच जण खेळले. नंतर भोजन झाले त्यानंतर गप्पागोष्टी चर्चा झाल्या नंतर. चहापान झाल्यावर सर्वातर्फे अध्यक्ष यांनी संस्थेचे सभासद श्री. पांडुरंग दर्शिले यांचे आभार मानले व सर्वजण आनंदात घरी परतले.

‘सुख - शांती - समाधान’

- सौ. स्वाती हुद्वार

प्रत्येक व्यक्ती आयुष्यभर धडपड करीत असतो, पैसे कमवितो, कार बंगले घेतो तरी त्याला शाश्वत सुख, शांती, समाधान व तृप्ती मिळत नाही. याचं कारण काय ? प्रत्येक व्यक्ती कांही न कांही कारणामुळे दुःखी असतो. दुःखाचं खरं कारण काय ? दुःखाचे खरं कारण आहे की प्रत्येक व्यक्ती (जीव) हा बध्द आहे. प्रत्येक व्यक्ती (जीव) ला मुक्ती हवी असते.

एखाद्या व्यक्तीला शिक्षा द्यायची म्हणजे त्याला जेल मध्ये ठेवतात. घरात व जेल मध्ये काय फरक आहे. तर जेल मध्ये तो बंधनात राहतो, हीच त्याची शिक्षा आहे.

आपल्याला बंधन कसले ? बंधन सुक्ष्म आहेत. ते या डोळ्यांनी दिसत नाही. पहिलं बंधन आपल्या मस्तका भोवती आहे. दुसरं बंधन आपल्या हृदया भोवती आहे व तिसरे बंधन कमरे भोवती आहे. मस्तका भोवती बंधन आहे. ‘अज्ञानाचं’ हृदया भोवती बंधन आहे. ‘भयाचं’ व कमरे भोवती बंधन आहे ‘भोगाचं’ आपल्या जीवनाचा उद्देश म्हणजे हे बंधन एक - एक करून दूर करणं.

अज्ञानाचं बंधन दूर करायचं ‘ज्ञाना’नी, ‘भयाचं’ बंधन दूर करायचं ‘भक्ती’ नी व ‘भोगा’ च बंधन दूर करायचं ‘वैराग्यानी’. ज्या व्यक्तीनी ही तीन बंधने दूर केली तो व्यक्ती जीवंतपणीच मुक्त होते. त्याला आपण संत म्हणतो. आपण मात्र मृत्युनंतर ही बध्द राहतो. म्हणून सुख व शांती करिता प्रत्येक व्यक्तीनी देवाजवळ काय मागायचं ? देवा मला पैसे दे, कार दे, बंगला दे, नाही आपण देवाजवळ तेच मागायचं जे स्वामी विवेकानंदानी कालीमातेजवळ मागितलं, ‘माता मला ‘ज्ञान’ दे, मला तुझी अखंड ‘भक्ती’ दे व मला ‘वैराग्य दे.’

हाच मुक्तीचा शाश्वत सुख, शांती व समाधानाचा मार्ग.

सृष्टीमार्ग संस्था

देणगीदार, जाहिरातदार, सर्व कार्यकर्ते आणि शुभेच्छुक या सर्वांचे मत्तस्वी आभार.
सृष्टीमार्ग संस्था, यांचे विक्रीसाठी उपलब्ध असलेले साहित्य आणि डीव्हीडी :-

१. सृष्टीमार्ग
२. सण पर्यावरण साजिरे
३. निसर्ग मिमांसा
४. The Resemblance
५. डीव्हीडी सृष्टीमार्ग (हिन्दी)

ग्रंथालय संचालनालय, महाराष्ट्र शासन यांच्याकडून ‘राज्य ग्रंथ निवड समिती’ ने ‘सृष्टीमार्ग’ या ग्रंथाची यावर्षी स्वतःच्या खरेदीसाठी निवड केली आहे.

रजि. कार्यालय : ०३, नक्षत्र अपार्टमेंट, विवेकनगर, आकुर्डी, पुणे - ४११ ०३५.

www.srushtimarg.org E mail : srushtimarg@gmail.com

“ श्रीराम ”

- डॉ. एम. डी. हुद्दर

आपल्या शरीरामध्ये बरेच अवयव आहेत. पण त्यापैकी तीन अवयव मुख्य आहेत. १. मस्तिष्क (Brain) २. हृदय (Heart) ३. फुफ्फुस (Lungs) या अवयवांवरच आपले जीवन अवलंबून आहे. म्हणून याला 'वाइटल आर्गन्स' (Vital Organs) म्हणतात. स्वस्थ जीवनाकरिता या अवयवांचा समन्वय हवा. याच प्रमाणे परमेश्वराकडे जायला मुख्य तीन मार्ग आहेत. हे तीन ही मार्ग एकाच ठिकाणी (मोक्ष) जाऊन पोहचतात प्रत्येक मार्गामध्ये आत्मा व परमात्माचा योग होतो. म्हणून याला मार्ग किंवा योग म्हणतात.

(१) कर्म मार्ग (कर्मयोग), प्रत्येक व्यक्तीने आपला आध्यात्मिक प्रवास कर्ममार्गांनी सुरू करायचा. कर्ममार्ग म्हणजे प्रत्येक व्यक्तीनी आपले कर्तव्य (स्वधर्म) प्रामाणिकपणे करायचे. खरा आनंद आपले कर्तव्य प्रामाणिकपणे करण्यामध्येच आहे. कर्मफलांबद्दल आसक्ती नको. आपले कर्मफल कृष्णार्पण करायचे. जे कर्मफल आपल्या वाटेला आले त्याला परमेश्वराचा प्रसाद म्हणून स्वीकार करायचा व समाधानी रहायचं. (निष्काम कर्मयोग)

(२) भक्ति मार्ग (भक्ति योग) ज्या परमेश्वरानी या सुंदर सृष्टीची रचना केली, त्याच्याबद्दल आपल्या हृदयामध्ये अत्यंत प्रेम ठेवायचं. जो व्यक्ति आपल्याला परमेश्वरापासून विभक्त मानीत नाही त्याला भक्त म्हणायचं. आपल्या शास्त्रांमध्ये भक्तीचे नऊ प्रकार सांगितले आहेत. १. श्रवण भक्ति २. कीर्तन भक्ति ३. नामस्मरण ४. पादपूजन ५. अर्चन ६. वंदन ७. दास्य भक्ति ८. सख्य भक्ति ८. आत्मनिरूपण

(३) ज्ञानमार्ग (ज्ञानयोग) आपल्यात व पशुमध्ये आहार, निद्रा, भय व मैथुन सारखेच पण परमेश्वरानी मानवाला 'विवेक बुध्दी' दिली आहे. विवेक बुध्दी देऊन परमेश्वरानी आपल्याला एक प्रकारची स्वतंत्रता दिली आहे. तो पुरुषार्थ करून नरा चा 'नारायण' होऊ शकतो किंवा अधोगतीने 'नर पशु' बनू शकतो.

प्रत्येक व्यक्तीने या तिन्ही मार्गांचा सुंदर समन्वय करायचा. योग मार्गांनी आपले शरीर, मन व प्राण स्वस्थ ठेवायचं, आपले कर्तव्य प्रामाणिकपणे करायचे, (कर्ममार्ग) हृदयामध्ये परमेश्वराबद्दल अत्यंत प्रीती असू द्यायची (भक्ती मार्ग) व आपल्या विवेक बुध्दीने आपला उध्दार करून घ्यायचा. (ज्ञान मार्ग)

डॉ. मुकुंद हुद्दर
असिस्टंट प्रोफेसर,
लता मंगेशकर मेडिकल कॉलेज,
नागपूर.

निसर्गाच्या सानिध्यात

- सौ. चारुलता पुराणकर

आपले प्रत्येकाचे आयुष्य हे कमी जास्ती प्रमाणात निसर्गाशी निगडीत आहे, आयुष्यातील अनेक चढ उतार त्यात सुख, दुःख आशा निराशा ह्या गोष्टी चालूच असतात. म्हणून त्यातून थोडा बदल म्हणून आपण सर्वच मंडळी कुठेतरी फिरायला भटकायला म्हणून जात असतो, ह्या भटकंतीमध्ये निसर्गातील चित्र आपण बघत असतो. त्यात दृष्य सौंदर्य, कधी खवळलेला समुद्र, कधी बेधुंद सुटलेला वारा, जोरात कोसळणारा धबधबा, कधी रंगी बेरंगी पाने फुले, तर कधी वन्य जीवांच्या अस्तित्वाने समृद्ध असणारे जंगल. सगळ्या गोष्टींचा विचार केला तर एक कळतं की निसर्गाने आपल्यासाठी किती भरभरून सौंदर्याची उधळण केलेली आहे. जोपर्यंत आपण निसर्गावर भरभरून दाद देऊन प्रेम करित नाही तोपर्यंत ह्या मनाला त्याची किंमत कळत नाही. अशा निसर्गात गेल्यानंतर एकदा कां मन प्रफुल्लित झाले तर मग ते उल्हसित व्हायला वेळ लागत नाही. इतकी ह्या निसर्गाची किमया आहे की, मनुष्याच्या मनावर त्याचा परिणाम होतोच.

ऋतूचक्रानुसार निसर्ग आपले काम चोख बजावित असतो. निसर्ग प्रकृति ज्या नियमाने चालते, त्याचा संबंध सृष्टीच्या उगमाशी आहे, आत्मा आणि परमात्म्याशी आहे, दैनंदिन जीवनामध्ये देखील आपण निसर्गाचा लहरीपणा अनुभवत असतो. संपूर्ण भूतलावरिल निसर्गनिर्मित तत्व जसे, पृथ्वी, आकाश, चंद्र, सूर्य, तारे, प्रकाश, वृक्ष वेली, जंगल, डोंगर, दऱ्या, खोरे, ह्या सर्वांचा परिणाम सूक्ष्म जीवाणूपासून आपल्यापर्यंत होत असतो. विशिष्ट नैसर्गिक तत्वानुसार आपली जीवन क्रमणा चालू असते. मानवाचे अस्तित्व खऱ्या अर्थाने निसर्गाचे देणे लागते. आपण हसतो, बोलतो, चालतो, रडतो, खातो-पितो, ह्या सर्व क्रिया नैसर्गिक आहेत. त्यात निसर्गाचं मन वाचता यायला हवं. त्याच्याशी मैत्री करावी.

वसंतोत्सवाची चाहूल लागते तीच मुळी कोकीळेच्या कुजनाने. ती तीच्या कूजनात एवढी धुंद होऊन सारखी निसर्गाला साद घालत असते. आपले तन मन त्या धुंदीत प्रसन्न व्हायला मदत होते. प्रखर उन्हाच्या काहीलाने धरणी माता आकाशाला विचारते. कधी रे मला ओले करशील ? ती विचारी डोळे उघडे करून सांगते, विनवणी करित असते, मग आकाश भरून येते आणि धरणी मातेस शांत करते. धरणी ही माताच शेवटी ती ताबडतोब आपल्या लेकरांच्या भुकेची व्यवस्था करणे. निसर्गतत्व कसे एकमेकांवर अवलंबून आहेत. तीच्या कुशीतले अंकूर फुटू लागतात. हिरव्या गर्द पालवीचे आगमन होते. पूर्ण रान जणू मखमली चादर पांघरते, प्रत्येक माऊली आपल्या पिलाची काळजी, मग तो मोठा वृक्ष असो, छोटूशी पाखरं असो. मोठा प्राणी असो की विविध रंगी फूलं असोत, जणू दुसऱ्या जीवाची देखभाल करण्यास सज्ज झालेला दिसतो. अंकूर फुटतात, पक्षाने आपल्या पिलाला चोचेने भरवणे, नदी नाले समुद्र तुडुंब भरतात. रंगीबेरंगी सुंदर सुंदर फुलांचा गालीचा दिसतो तो कसे आल्हाददायक वाटतो. थोडीफार माथ्यावरिल सुर्याची आग शमते. रात्रीचा चंद्रासोबतचा गारवा हवाहवासा वाटतो, सर्वत्र कसे तृप्ततेचे वातावरण असते. डोंगर माथ्याला

बिलगलेला पाऊस धुक्याच्या दुलईशी लगट करून खेळ खेळतो, इंद्रधनुष्य तयार होतो. ते तुषार आपल्या अंगावर अलगद पडत असतात. मनात रोमांच उठतात.

हे सर्व निसर्गातील वातावरण आपण पुढच्या पिढीला योग्य तऱ्हेने समजावून सांगून किंवा तेथे प्रत्यक्ष दाखवून आणले तर त्याची गोडी त्यांनाही लागेल व आजचे रंगाचे महत्व त्यांना कळेल. पाऊस पडल्यानंतर झाड लावण्याची जी पध्दत आहे. ती त्यांच्याकडून करवून घेतली तर त्याचे महत्व त्यांनाही राहिल. कधीतरी मोठ्या पिढीने पूर्वी कधी कांही सुंदर रोपे लावलीत म्हणून आजची पिढी त्याचा उपभोग घेते आहे. हे महत्व त्यांनाही कळावयास हवे. महत्वाचे म्हणजे जितकी झाडे अधिक लावाल तितके तेथे जास्ती पाणी मुरेल. जमिनीत पाण्याच्या पातळीत वाढ व्हायला उपयोग होईल. अशा ह्या नैसर्गिक सौंदर्याचा कधी कधी रौद्ररूप धारण करण्याचा निसर्गाला मोह होतोच. तो सुध्दा आपले मूळ अस्तित्व विसरून धो धो नको तेवढा पाऊस डोंगर दऱ्यांना वेडावत गरजून भक्कम बरसतो, त्याचप्रमाणे हवाहवासा वाटणारा मखमली गारवा नको तितका पडतो असे हे तीनही ऋतू आपले रौद्र स्वरूप दाखवत असतात. निसर्गालाही हवे तसे वागण्याची मुभा आहेच की शेवटी. खूप बहाल करण्याची जादू त्याच्यात आहे तो त्याची किमया दाखवायला सज्जच असतो. फक्त ते सहन करण्याची माणसाच्या अंगात पात्रता हवी. त्याला आपल्याशी खूप बोलायच असतं फक्त ते सोसता यायला हवे. डोंगरावर आपण सर्वांनी मिळून ठरवून एक एक मोठे झाड लावले तर पुढील पिढीला त्याचा उपयोग तर होईलच, डोंगरावर सुध्दा सावली मिळेल.

ह्या सुंदर निसर्गाच्या देखाव्यात मन कसे प्रसन्न भासते ह्याचा आपण स्वतःच अनुभव घेतल्यावर सहजच आपलं मन गाण्याकडे झेपावत. कितीतरी लेखकांनी ऋतू नावावर असंख्य लिखाण केलेले आहे. ते आठवते आणि त्यांच्या लेखनात किती सार्थकता आहे हे जाणवते. कितीतरी कवींनी भरपूर प्रमाणात ह्या निसर्गावर कविता केलेल्या आहेत. ही मनुष्याला मिळालेली एक नैसर्गिक देणगीच आहे, निसर्गात फिरतांना पूर्वजांच्या कर्तृत्वाचा इतिहास पाहिला जातो. कोकणात कितीतरी नयनरम्य गड आहेत. प्रसिध्द देवस्थाने आहेत. शुभ्रलाटांनी न्हाऊ घालणारा फेसाळणारा मोठा समुद्र आहे, नजर पोहचू शकणार नाही, एवढा अफाट सुगंधाने गाभारा भरणारी भरपूर मंदीरे, सौंदर्याने नटलेली सुंदर सुंदर फुले आणि ह्या सर्वावर मनुष्याचे मनुष्यावर असणारे प्रेम सर्वच कसे मन मोहवून टाकणारे सौंदर्य. हे सौंदर्य आपोआप दुसऱ्या पिढीला बहाल करण्याचे कौशल्य एकटा फक्त निसर्गच करू शकतो.

पाऊस पडल्यानंतर जंगलामध्ये एक प्रकारचा आनंद उत्सव रंगतो. पान गळतीमुळे बोडकी झालेली झाडे वळवाच्या पावसानंतर रंग बदलायला लागतात. हळुहळू गर्द हिरवी पाने होतात आणि जंगलाचे चित्रच बदलते. इतर दिवसात जंगलातील प्रत्येक जनावराचे ठरलेले आवाज त्यांची जाण्या-येण्याची ठरलेली वाट त्यांचा मार्ग त्यांची वेळ सर्वच शिस्तीत असते, आलेल्या पावसामुळे पायवाट हिरवी होते. त्यामुळे त्यांना आपली वाट नव्याने करावी लागते, निसर्गाने प्राण्याला सुध्दा बुध्दी दिली आहे. ते केले नाही तर ते शिकारीला कुठल्या वाटेने जाणार ? धन्य तो निसर्ग.

शेकडो वर्षापासून मोठमोठ्या डेरेदार वृक्षावर पाऊस कोसळतो. पुन्हा तो बुजुर्ग वृक्ष मोठ्या दिमाखाने उभा राहतो, रंगीबेरंगी छोट्या छोट्या छत्र्या नवा आधार शोधत उभ्या होतात. पावसामुळे येणारी

बुरशी कुजलेल्या फांद्या आणि खोडांचा वापर करित असते. जंगलात हिंस्त्र पशुपासून अगदी किडा मुंगी सर्वांचा विलक्षण बोचरा आवाज येत असतो. रातकिडे, काजवे चमकत असतात. काजव्याचा प्रकाश पाहायला लहान मुले तसेच मोठी माणसे ह्यांना फार मजा येते. त्याचे कांही विशिष्ठ दिवस असतात. कार्तिक महिन्यापासून मार्गशिर्षपर्यंत ते काजवे निसर्गामध्ये भेटीस आलेले असतात. भूगर्भाची किमयाच अशी की, निर्मिती करणे हा तीचा स्थायीभाव. जसे काजवे चमकतात. तव्दतच फेब्रुवारीमध्ये कासवाची उत्पत्ती प्रचंड प्रमाणात होते. छोटे छोटे कासव व वेगाने समुद्रामध्ये जाऊन विलीन होतात. ही सुध्दा बघा निसर्गनिर्मित किमयाच आहे.

असा हा संपन्न श्रीमंत निसर्ग तो तुम्हाला सतत देतच राहतो. ह्या निसर्गाचा जर आपणाला चिरंतन आनंद घ्यायचा असेल तर खालील उपाय करणे उचित होईल.

१. लोकसंख्येवर आळा घालणे.
२. कचरा नियोजन मुख्य म्हणजे प्लॅस्टीक पिशवी वगैरे
३. अवैध जंगल तोड थांबविणे
४. जल संवर्धन करणे
५. शहराचे औद्योगिकरण कमी करणे
६. डोंगराचे सपाटीकरण करणे थांबविणे

हे सर्व आपण नियंत्रण केले तर निसर्गाचा अमोल ठेवा आपण जपून ठेवू शकू आणि त्याच्या कुशीत फेरफटका मारू शकू असे चांगले जीवन जगण्यासाठी म्हणून आपण निसर्गाशी घट्ट मैत्री करू या कां मग ?

सौ. चारुलता पुराणकर

STRUCTURAL WATERPROOFING SYSTEMS

Vineet Kulkarni
Proprietor

Cell : 9822418523

A-3/18, Kunal Estates, Keshavnagar,
Chinchwadgaon, Pune - 411 033.

पर्यावरण रक्षण - काळाची गरज

- सौ. शोभा श्रीपाद पांडे

वनराईचे रक्षण, वनराईचे रक्षण ।
देई पर्यावरणाला संरक्षण ॥
सजीवांचे रक्षण, जलधारांचे रक्षण ।
देई पर्यावरणाला संरक्षण ॥
पर्यावरण रक्षण , पर्यावरण रक्षण ।
मानव जातीचे संरक्षण, वसुंधरेचे संरक्षण ॥

पर्यावरण रक्षण ही नितांत गरजेची बाब झालेली आहे. तरच चराचर सृष्टीचे, या पृथ्वीतलाचे अस्तित्व टिकून राहील.

आजचा ज्वलंत प्रश्न म्हणजे चढत्या भाजणीत वाढणारे पृथ्वीच्या वातावरणाचे तापमान. १५ एप्रिल ते २६ एप्रिल २०१६ या काळातील नासाने प्रसिध्द केलेले चित्र हेच दर्शवित आहे. २०१४ साली तापमानाने उच्चांक प्रस्थापित केला होता तीच परंपरा पुढील दोन वर्षात कायम राहिली. यावर्षी त्याची हॅट्ट्रीक झाली आहे. तापमान वाढीचा हा वेग असाच कायम राहिला तर अति भयावह स्थिती निर्माण होईल. ग्लेशिअर्स वितळतील, उत्तरध्रुव व दक्षिण ध्रुवावरील बर्फ वितळू लागेल. समुद्राची पाण्याची पातळी वाढत जाईल.

जलस्रोत कमी होणे हा पर्यावरणाच्या न्हासाचा दुष्परिणाम आहे. भूगर्भातील पाणीसाठा कमी होत आहे. पाणी हे सर्व सजीवांचे जीवन आहे. भारतातील बहुतांश नद्यांचा उगम जंगल व डोंगरातून झालेला आहे. बेसुमार जंगलतोड हे अत्यंत विनाशकारी पाऊल आहे. वने, झाडे व जंगल हे निसर्गाचा समतोल राखणारे आधारस्तंभ असतात. आज सारी वनराई नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. डोंगर सपाट होत आहेत. त्यावर काँक्रीटची जंगले तयार होत आहेत. मातीचा स्पर्श दुर्मीळ होत आहे. पशुधन गारद होत आहे. पक्षांच्या अनेक जाती नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहेत. चिमणा-चिमणी फक्त बालकथामध्येच शिल्लक आहेत.

यासाठी वृक्ष लागवड व वृक्ष संवर्धन अत्यावश्यक आहे. पावसाच्या पाण्याचा साठा करणे, नदीजोड प्रकल्प राबविणे, पाण्याचा वापर मर्यादित करणे निकडीचे झाले आहे.

जीवाश्म इंधनाचा (दगडी काळसा, पेट्रोल, डिझेल, नैसर्गिक वायु यांचा) वापर वारेमाप होत आहे. लोकसंख्येच्या बरोबरीने वाहने रस्त्यावर धावत आहेत. त्याद्वारे वातावरणातील कार्बन डाय आक्साईडचे प्रमाण अपरिमित प्रमाणात वाढत आहे. अनेक प्रकारचे आजार व स्वास्थ्याच्या समस्या उद्भवत आहेत.

२१ व्या शतकात विज्ञानाच्या नेत्रदिपक प्रगतीमुळे मानवी जीवन सुखमय व अति वेगवान झाले आहे. मानवाच्या प्रखर बुद्धिमत्तेचा तो परिपाक आहे. परंतु यामुळे भस्मासूरासारखे प्रश्न निर्माण झाले आहेत. जीवनाची सुखाची व्याख्या बदलत आहे. संहारक अस्त्र व शस्त्राची निर्मितीमुळे मानववंश समूळ नष्ट होण्याची भीती निर्माण झाली आहे. शेखचिल्लीच्या कथेप्रमाणे माणूस ज्या फांदीवर बसलाय तिच तोडतो

आहे असे वाटत आहे.

झपाट्याने होणारे शहरीकरण, ओसाड होत चाललेली खेडी, शेती बद्दलची अनास्था यामुळे उपजाऊ क्षेत्र कमी होत आहे.

प्लॅस्टीकचा बेसुमार वापर ही देखिल गंभीर समस्या आहे.

पंचमहाभूतापासून निर्माण झालेली ही वसुंधरा ईश्वराची अति सुंदर सुजलाम सुफलाम व मौल्यवान निर्मिती आहे. स्वच्छ हवा, निर्मळ आकाश, सकस अन्न व सुरक्षित निवारा देऊन त्याने प्राणीमात्राचे जीवन समृद्ध केले आहे. त्याबरोबर मानवाला असामान्य बुद्धिमत्तेचे वरदान दिले आहे. परंतू मानवाने स्वार्थबुद्धिने निसर्गावरच घाला घतला आहे. त्याने हवा, पाणी, जमीन इतकेच नव्हे तर आकाश देखिल प्रदुषित केलेले आहे. त्यामुळे सर्व चराचर सृष्टीची वाटचाल विनाशाकडे होत आहे.

यावर त्वरीत उपाय शोधला नाही तर विनाश अटळ आहे. भारतीय परंपरेचे पारंपारिक विज्ञान हे यासाठी साहयभूत होऊ शकते. निसर्ग नियमांचे काटेकोर पालन, योग्यायोग्यतेचा समर्पक विचार व संवर्धन की संहार यांची निवड यावरच पर्यावरणाचे संरक्षण अधोरेखित आहे. बेसुमार खनिज संपत्तीची लूट थांबवलीपाहिजे. विषारी द्रव्याची योग्य विल्हेवाट लागली पाहिजे. अनावश्यक केरकचऱ्याचे वैज्ञानिक दृष्टिकोणातून नियोजन झाले पाहिजे. डोळसवृत्तीने, भयमुक्त, संहारमुक्त जीवन जगता यावे हाच सुखाचा मार्ग आहे.

श्रमाची बेरीज, दुष्टपणाची वजाबाकी, संपन्नतेचा गुणाकार, असे जीवनाचे गणित असावे त्यानंतर ही धरती पुन्हा सुजलाम व सुफलाम होईल व मानवी जीवन कृतार्थ होईल.

सौ. शोभा श्रीपाद पांडे

(एम.ए.,बी.एड.) मराठी वाड.मय,

निवृत्त प्राध्यापिका.

भ्रमणध्वनी : ९४०५४३८९३९

नैसर्गिक जीवनशैली

- अरुण पुराणिक

जीवनशैली माणसाच्या शरीर आणि मनावर प्रभाव पाडते. वनांत आणि शहरात राहणाऱ्यां माणसांवर हा प्रभाव पडतो. याचा त्यांच्या मनोवृत्ती व शारिरीक हालचालीवर परीणाम दिसून येतो. वनांतली माणस स्वभावाने शांत असतात व शारिरीक गतीविधी हळूहळू करतात. याच्या उलट शहरांतील माणूस वागतो. शरीर हे मूळांत निसर्गाचा एक भाग आहे. म्हणून जे निसर्गानुकूल होते ते शरीराला पोषक असते. सध्याच्या काळांत शरीर हे यंत्रानुकूल वागते. वेळेवर बस, ट्रेन गाठायची आहे. फॅक्टरीत वेळेवर यंत्रावत काम केले पाहिजे या निसर्गानुकूल गतीविधी नसल्यामुळे, माणसाचे शरीर रोगाला निमंत्रण देते. जसे मूल आईजवळ सुरक्षित राहते तसे मनुष्यपण प्रकृतीच्या सानिध्यात शारिरीक व मानसिक दृष्टीने सुरक्षित राहतो. पण आताच्या काळांत वनांत जाऊन राहणे संभव नाही. अशा वेळी आपण आपल्या विचार व कृतीने नैसर्गिक जीवन शैलीचा अंगीकार करणे योग्य ठरेल. आपल्यासाठी प्रदुषित जग एकदम स्वच्छ होणार नाही. पण आपण स्वतः विचार आणि कृती निसर्गानुकूल केल्या तर हे जग बदलण्यास मदत होईल. कुणी म्हणेल नैसर्गिक जीवन शैलीत विचार करण्यासारखे काय आहे ? जंगलांत जाऊन प्राणी आणि पशुप्रमाणे राहणे. पण तो आपल्याला उद्देश नाही व तसे करायचे नाही. आपल्याला निसर्ग नियमांचे पालन करायचे व माणसाचे सुधारीत जीवन पण जगायचे आहे. नॅचरलीझम किंवा 'फिलासॉफी ऑफ नेचर' हे सुध्दा निसर्ग नियमांना मानते. पण ते भौतिक शास्त्राच्या नियमानुसार चालणारे आहे, ते भौतिकवादी किंवा मटेरियलीस्टीक ' आहेत. त्यांचा अस्तित्कवादावर विश्वास नाही.

सृष्टीमार्गाचे तत्व आणि सिध्दांत हे सृष्टीच्या निर्मितीचे आहेत. त्यानुसार निसर्ग चालतो. निसर्गाचे नियम या निर्मितीच्या तत्व, सिध्दांत, याला धरूनच आहेत. म्हणून नैसर्गिक जीवन शैली ही निसर्गानुसार वागणे असे नसून ज्या तत्व व सिध्दांवर निसर्ग चालतो त्यानुसार वागणे होय.

जीवनशैलीचे पांच भाग म्हणजे पांच कर्म आहेत. १. विचारधारा २. उधम ३. आहार विहार ४. आवास ५. कुटुंब शिक्षण. अस्तित्त्व टिकविण्यासाठी प्रत्येक जीव धडपडत असतो. माणूस एक जीव आहे. वरील पांच ही कृतीत त्याचे स्वार्थ आहेत. मूळांत, माणसाच्या डोक्याचे काम या पांच 'स्वार्थाला' पोसणे हे आहे असे म्हणता येऊ शकते की मेंदु हा जो ही विचार करतो त्यांत माणसाचा स्वार्थ असतो. निःस्वार्थपणे काम करणाऱ्या संताला पण त्या कार्यात गोडी वाटते, म्हणून तो ते काम करतो. निःस्वार्थ शिकविणाऱ्या परमार्थाच्या कार्यात स्वार्थ वाटला तरच ते काम आपुलकीने व समर्पणाने होऊ शकते. जीवनाच्या सर्वांगाला व्यापणाऱ्या पांच कर्मांचा विचार करूनच मग ते करावे. या विचारांना मार्गदर्शन करणारे सृष्टीमार्गाचे तीन तत्व आहेत. १. मानव ग्रामीण होण्यापूर्वीचे त्याचे जीवनमान पायाभूत मार्गदर्शन करणारे आहे.

२) नैसर्गिक ऊर्जा स्रोतांचा वापर करणे शाश्वत लाभकारी आहे. ३) पिंड प्रणाली पंच सादृश्यता सर्व जीवांत शाश्वत नांदत आहे.

उदाहरणासाठी आपण पंच कमपैकी एका 'उद्यमचा' विचार करू या. शेतकरी शेती करतो. त्याने प्राचीन काळाप्रमाणे हाताने शेती अपेक्षित नाही. तेथे शेतीच्या साधनांचा वापर करायला हवा हे 'कार्यानुरूप साधन' हा सिध्दांत हे करायची परवानगी देते. शेतीत ट्रॅक्टर वापरणे, हे 'नैसर्गिक ऊर्जा स्रोतांचा वापर' या अनुसार, अयोग्य ठरते. रासायनिक खते, ग्रामीण पूर्व काळांत नव्हते म्हणून ते ही अयोग्य आहे. ही तुलना 'पिंड, प्रणाली, प्रसंग सादृश्यता' या तिसऱ्या तत्वानुसार करत आहोत. प्रत्येक कार्यानंतर कचरा, अवशेष म्हणजे निष्पादिते उरणार, त्याची विल्हेवाट लावावी. शेतातले गवत, शेण, कचरा हे पहिल्या तत्वानुसार करणे योग्य होय, त्याला जाळणे योग्य नाही. त्याला खत करण्यासाठी वापरणे योग्य आहे. कोणते ही कार्य हाती घेण्यापूर्वी आपण विचार करतो, हे विचार सृष्टीमार्गाच्या पांच तत्व आणि पांच सिध्दांता अनुसार झाले तर होणारे कृत्रिम कार्य हे निसर्गानुकूल असेल. स्वाभाविकच ते नैसर्गिक कृतीवर दुष्परीणाम करणारे नसेल. ही जीवनशैली आता आचरणांत आणायला पाहिजे.

एकूण पांच तत्व, पांच सिध्दांत आहेत. तसेच पिंडाचे लक्षण, प्रणालीचे नियम हे ही पंचसादृश्यता पध्दतीनुसार पांच पांच आहेत. यांचा विचारपूर्वक उपयोग करून आपण उद्यम, आहार विहार, आवास सुविधा आणि कुटुंब शिक्षण हे सर्व कार्य निसर्गानुकूल करू शकतो. असा सारासार विचार करून कशी जीवन शैली विकसित होते ते आता ढोबळमानाने पाहू या. हे एवढेच नसून असिमित आहे. आपण या पासून आयुष्यातील जीवन जगण्याच्या सर्व अडचणीवर उत्तर शोधून काढू शकतो.

मनुष्य जीवन एक कृत्रिम कोषांत बंद आहे. तो निसर्ग जीवनाच्या कोषांत जाऊ शकत नाही, तसाच धर्माचा ही एक कोष आहे. या कोषांना भिंती आहेत. एकातून दुसऱ्यांच्यामध्ये भिंत आहे. अनेक धर्म आज जगांत आहेत. जागतिक संकटाचे ते एक मोठे कारण आहे. ही एक शाश्वत समस्या आहे.

यावर उपाय म्हणजे सृष्टीमार्गाच्या पहिल्या तत्वाचे पालन. ग्रामीण जीवनाआधी धर्म नव्हता. कांही फक्त देव मानत होते. देव वेगवेगळे असतील कदाचित, 'पण आमचाच देव माना' अशी जबरदस्ती कुणी करण्याचे कारण नव्हते. म्हणून मागच्या १४ लाख ९० हजार वर्षात देवधर्माहून लढाई झाली नाही, जशी मागच्या २ हजार वर्षात झाली असेल. धर्म समाजातील सौहार्द बिघडविण्यांस कारणीभूत होत असला तर त्यांत सुधारणा करण्याइतपत धर्म लवचिक असावा. हे होऊ शकते कारण सृष्टीकर्त्याने नैसर्गिक वस्तू निर्माण केल्या, पवित्र धर्मग्रंथासारख्या कृत्रिम वस्तू नाही. हे सृष्टीमार्गाचे पांचवे तत्व या ठिकाणी महत्वाचे ठरते.

१. विचारधारा २. उद्यम ३. आहारविहार ४. आवास सुविधा ५. कुटुंब - शिक्षण

१) विचारधारा : १. सृष्टीमार्गानुसार सृष्टीनिर्मितीचे पांच सत्व आहेत.

१. ब्रह्म २. आदीतत्व (सिध्दांत) ३. परमात्मा ४. आदीशक्ति ५. महाकाल (समय)

२) सृष्टीनिर्मितीच्या पांच कृती आहेत

१. सृष्टी (ब्रह्मांड) २. निसर्ग पध्दती ३. शरीरपिंड ४. जीव (भौतिक तत्व) ५. आत्मा (पराभौतिक/ आदीसत्व)

३) या कृतींच्या प्रत्येक पांच विशेषता आहेत.

१. सृष्टीचे पांच आदीतत्व (सिध्दांत) १. सतत संतुलन २. कार्यानुरूप साधन ३. निरंतर गतीशीलता ४. निष्पादितांत रूपांतरण ५. प्रजातीची नवनिर्मिती

निसर्गाचे कार्य १. संचालन २. कर्मशीलता (राहणे) ३. उपोषण ४. स्वच्छता ५. विकास
शरीरपिंडाचे विभाग :

१. संवेदना संस्था २. श्वसन संस्था ३. पोषण संस्था ४. उत्सर्जन संस्था ५. प्रजनन संस्था

जीवाचा स्वभाव : १. सुरक्षित राहणे २. चंचल ३. स्वार्थी ४. लोभी ५. कामुक

आत्म्याचा स्वभाव : १. न्यायशील २. परोपकारी ३. त्यागी ४. दयाशील ५. प्रेमळ

उद्यम : कमाईची साधने पर्यावरणपूरक असावीत. विसंगत नसावीत.

१. शेती : १. शेतांत, बागेत नैसर्गिक खते आणि कीटकनाशके वापरावीत.

२. विदेशी वनस्पतीची लागवड करू नये.

२. पशुपालन : १. पशु हे माणसांप्रमाणे, एक जीवंत प्राणी आहेत हे लक्षात ठेवून त्यांचा आहार विहार प्रेमपूर्वक द्यावा. २. त्यांना बंद ठेवू नये. त्यांना प्रजननाचा नैसर्गिक हक्क द्यावा. ३. त्यांचे शोषण करू नये, हिंसाचार करू नये.

३. वनोपज : १. ओल्या वृक्षांना तोडू नये. २. वन्य प्राण्यांची शिकार हौस म्हणून करू नये. ३. वनांतील शांतता भंग करू नये.

४. खणन उद्योग : १. उपलब्ध खनिजांचा पुर्नवापर करावा. २. खणन करू नये. ३. जमिनीतील पाण्यावर माणसाचा हक्क नाही. जमिनीतील पाणी हे वनस्पती आणि प्राणी यासाठी निसर्गाने वर्षभर राखून ठेवले आहे.

४. पहाड दऱ्याखोऱ्यांचे सपाटीकरण करू नये.

३. आहार विहार : १. आपल्या वंशाशी सुसंगत असणारे अनेक पीढ्यांनी खल्लेले खाद्यपदार्थ खाण्याला प्राथमिकता द्यावी. २. विशिष्ट ऋतुत उत्पन्न होणारे फळभाजी खाण्यांस प्राथमिकता द्यावी. ३. मीठ, साखर तेल अति थंड व गरम हे कृत्रीम पदार्थ आहेत. त्यांचे अतिसेवन करू नये. ४. प्राण्यांना त्यांचे खाद्य द्यावे. दुसरे खाद्य खाण्याची सवय लावू नये. ५. रासायनिक पदार्थ टाकलेले अन्न खाणे टाळावे. ६. प्रत्येक मनुष्य आणि प्राणी यांला वेळ काळानुसार शारिरीक श्रम झालेच पाहिजेत.

आहार विहार : खाद्यवस्तू, खाण्याच्या वस्तूची, साधने इत्यादि, नैसर्गिक स्थळ वेळ काळ आणि ऋतुमान यांच्याशी शक्य तितक्या सुसंगत असाव्यात.

४. आवास आणि सुविधा : घर त्यातील सुविधा, रंग, वस्तू, निसर्गाशी जवळीक साधणारे, स्वास्थ्यास

लाभदायक, प्रसन्न करणारे आणि कार्यक्षमता वाढविणारे असावे.

१. कृत्रीम उर्जेवर अवलंबून न राहणारे आवास असावे.

२. आवासांत, नैसर्गिक उर्जेचा वापर, सांडपाणी आणि कचरा यांचे पुर्नवापरासाठी नियोजनाची व्यवस्था असावी.

३. वनस्पतींच्या सानीध्यांत आवास योजना असावी.

४. हवा, प्रकाश, आकाश, भूमी प्रदूषित करणाऱ्या साधनांचा शक्य तितका उपयोग टाळावा.

५. वनस्पती, शेती, पशुपक्षी, अधिवास दूर सारून घर बांधू नये.

६. एका कुटुंबाला आपल्या हाताने नियमित साफ सफाई करता येण्या इतपत लहान घर असावे.

७. कुटुंब आणि शिक्षण : मुलबाळ नसलेल्यांनी केवळ मूल दत्तक घेण्याचा मार्ग धरावा. मुलाबाळांवर सृष्टीमार्गाचे संस्कार लहानपणापासून नियमित करावे.

१. आपल्या मुलांना निसर्ग शोषण आणि पर्यावरण प्रदूषणासंबंधी घातक प्रभावाविषयी लहानपणापासूनच संस्कार करावे.

२. सृष्टीमार्ग, सणवारा विषयी शिकवावे.

३. पृथ्वी वाचविण्याच्या श्रेष्ठ परमार्थ कार्याचा उत्साहाने प्रचार प्रसार करावा.

४. मुल बाळ न होणाऱ्या दांपत्याने योग्य वैद्यकीय उपचार करावा. मात्र आधुनिक कृत्रिम उपाय करू नये.

५. नाईलाज असेल तर शेवटी कायदेशीर मूल दत्तक घ्यावे.

* Our Respectable Donars *

1) FlyJack Logistic Pvt. Ltd.	5000
2) Anant Damle	5000
3) Yogesh Mahashabde	5500
4) Tushar Purankar	4500
5) Arun Puranik	5900
6) Ramesh Potdar	300
7) Mrinal Sengupta	5900
8) Yuvraj Wagade	501
9) Shankar Nagare	2000

Rs. 34,601

सर्व देणगीदारांचे संस्था मनस्वी आभारी आहे. संस्थेला असेच सहकार्य सर्वांकडून अपेक्षित आहे.

पर्यावरण व आपण

- अॅड. रमेश रायभंडारे

नागपूर

भ्रमणध्वनी ९४२३६३७४६२

आपल्या संस्थेचा उद्देश निसर्गाचे पर्यावरणाचे संरक्षण संवर्धन करणे आहे. हे संवर्धन आपल्या समाजाला, देशाला पर्यायाने संपूर्ण मनुष्यजातीला वाचविण्याकरिता आवश्यक आहे. म्हणून समाजातील सर्व घटकांना यांत सामील करणे आवश्यक होऊन जाते. जर या घटकांना सामील करायचे तर माध्यम काय ? माध्यम आहे, जागरूकता. शाळा, कॉलेजेस, नर्सरी, प्रायमरी शाळेतील विद्यार्थी व शिक्षक यांना या बाबतीत जागरूक करणे, त्यांना झाडांना वाचविण्याचे, जंगलांना वाचविण्याचे महत्त्व पटवून देण्याचे काम करावे लागेल. हे सर्व करण्याकरीता योजना आखावी लागेल, या विषयावर बोलणारे वक्ते तयार करावे लागतील आणि सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे या श्रोत्यांसमोर सांगण्याकरीता माहिती जमा करावी लागेल. या सर्व माहितीचा आधार म्हणजे भारत सरकारचे वन धोरण १९८८. या संबंधीची प्रास्ताविक संक्षिप्त माहिती आपल्या लोकांसमोर ठेवण्याचा हा एक छोटासा प्रयत्न.

पर्यावरणाचा विचार करतांना

हर एक नजर में मुमकिन नहीं है बेगुनाह रहना ।

वादा ये करें की खुद की नजर में बेदाग रहे ॥

वन व पर्यावरण

पर्यावरणाच्या संरक्षणाच्या दृष्टीने वनांचे संरक्षण अत्यंत आवश्यक आहे. वन हे आपणांस पाणी, लाकूड फाटा, औषधी, फुलं, प्राणवायू, चारा, रमणीय निसर्ग उपलब्ध करून देतात. जर झाडं व पर्यायाने जंगल राहिले नाही तर आपणच राहणार नाही, ही वास्तविकता आहे हे आपण समजून घेतले पाहिजे. ही वास्तविकता फक्त बौद्धिक स्तरावर समजून घेऊन चालणार नाही, तर त्या अनुषंगाने कृती करणेही आवश्यक आहे. वनसंरक्षणाच्या प्रश्नाला अनेक कंगोरे आहेत. वनांतील श्वापद, वनांतील रस्ते, वनांतील वस्त्या, लोकं व जलसंपदा या सर्व गोष्टींचा विचार वनासंबंधीची योजना किंवा कायदा बनवितांना लक्षांत घेणे आवश्यक आहे. ह्या सर्वबाबींचा विचार करून १९८८ मध्ये भारत सरकारने राज्यांतील वनांचे व्यवस्थापन करण्याच्या दृष्टीने "राष्ट्रीय वनधोरण १९८८" निश्चित केले. या अंतर्गत नंतर अनेक कायदे सुद्धा करण्यात आले. पण हे धोरण मुख्य आधार आहे.

देशातील जंगल झपाट्याने कमी होण्याचे मुख्य कारण आहे, अभूतपूर्व गतीने वाढणारी लोकसंख्या. या लोकसंख्येला लागणारे जळाऊ लाकूड, चारा आणि इमारती लाकूड, गिट्टी आदी पदार्थांची वाढत जाणारी आवश्यकता व दिवसेंदिवस जंगल भागातील जमिनीचे गैरजंगल जमिनीत रूपांतर होणे हेही

जंगल कमी होण्याचे कारण आहे. पण माझ्या मते जंगल व झाडे कमी होण्याचे, त्यांतील प्राणीसंपदा नष्ट होण्याचे मुख्य कारण आहे ते हे की, लोकांत झाडांच्या व जंगलाच्या संरक्षण संवर्धना विषयीची अनास्था व जागरूकतेचा अभाव.

वन संरक्षणात खालील मुद्दे येतात. जगलांचे संरक्षण व व्यवस्थापन, त्यांना सहन होण्यापुरता उपयोग, नष्ट झालेली जंगले पुनः तयार करणे आणि पर्यावरणाची नैसर्गिक वृद्धि.

(१) कहीं हमें पर्यावरण यह न कहें

ताउम्र जन्नत में रह कर, उसे उजाड़ने में गुजार दी ।

जिद बस इस बात थी की मरने के बाद जन्नत मिले ॥

राष्ट्रीय वन धोरणाची काही प्रमुख उद्दिष्टे

* उरलेल्या जंगलांचे संरक्षण करणे पर्यायाने त्या जंगलातील प्राणी, सृष्टी, पाणी, झाडे, फुलझाडे, यांचे संरक्षण व वृद्धि करणे.

* जमीनीवरील झाडाचे आवरण कमी झाले म्हणजे अशा जमिनीची उन्हामुळे धूप (झीज) व्हायला लागते. म्हणून जंगलांच्या ज्या भागांमधून नदी, तलाव, पाण्याच्या साठ्यांना व पाणवठ्यांना पाणी पुरवठा होत असेल अशा भागातील झाडे वाचविणे व त्यांचे संवर्धन करणे अत्यंत आवश्यक आहे. तसेच झाडे कमी झाल्याने नदी, तलाव व पाण्याच्या साठ्यांत पाऊसामुळे अधिक गाळही जमा होण्याची शक्यता उत्पन्न होते व पुरांची भयानकताही वाढू शकते. म्हणून अशा भागातील जंगलांना वाचविण्यासाठी प्रयत्न करणे.

* राजस्थानांतील वाळूच्या टेकड्या, वाळवंट तसेच समुद्र किनारपट्टीतील वाळू असलेले भाग वाढू नये म्हणून प्रयत्न करणे.

* खासकरून ज्या भागातील जमिनी वनकटाईमुळे उघड्या पडल्या आहेत व ज्या जमिनीवरील झाडे कमी झाली आहेत व ज्या जमिनी अनुत्पादक आहेत अशा जमिनीवर सामाजिक वनीकरण व सर्वसाधारण वनीकरणाद्वारे झाडे लावणे वन निर्माण करणे वा वृद्धिंगत करणे.

* ग्रामीण वनवासी भागांतील लोकांच्या सरपण, चारा, इमारती लाकूड व ईतर आवश्यक गरजा भागविण्याचा प्रयत्न करणे.

* देशाची आवश्यक गरज भागविण्यादृष्टीने वनांची उत्पादकता वाढविणे.

* हे सर्व उद्देश्य साध्य करण्याकरिता सामान्य जनतेला यांत सामील करून घेणे व त्यांच्या मदतीने या दृष्टीने एक मोठी चळवळ निर्माण करणे.

पर्यावरण बचाने की कोशीश में हम यह सोचे,

ज्यादा ख्याहिशें नही हैं ऐ जिंदगी तुझसे ।

बस जिंदगी का अगला लम्हा पिछले से बेहतर हो ॥

(२) वन व्यवस्थापनः

वन व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने काही महत्त्वाचे मुद्दे

* वर्तमान असलेल्या जंगलांना पूर्णपणे सर्वांथाने वाचविले पाहिजे आणि त्यांची उत्पादकता वाढविली पाहिजे. डोंगराच्या, पर्वतांच्या उतारांवर आणि नद्यांना व तलावांना ज्या भागातून पाणी पुरवठा होतो त्या भागांत, तसेच समुद्र किनाऱ्यावर व समुद्र किनारपट्टीच्या भागांमध्ये झाडांची, जंगलांची लागवड केली पाहिजे.

* जंगलांच्या किनारी असलेल्या भागात, चारा, सरपण व चराऊ कुरणांची निर्मिती व संवर्धन करणे ग्रामीण भागांत मुख्यतः सरपणाकरीता जंगलतोड होते यासाठी ग्रामीण भागात सरपण योग्य झाडांची लागवड केली गेली पाहिजे.

We should bear in mind, " A dream doesn't become reality through magic, it takes, sweat, determination and hard work."

नीती:

जंगल कमी झाल्याने जमिनीची झीज होते, तिचा पोत सुपीकपणा कमी होतो. जीवसृष्टी व पर्यावरण ही व्यवस्था नाजूक आहे. तसेच संवेदनशील आहे. म्हणून देशांत असलेल्या भूपृष्ठाच्या एक तृतीयांश भागावर जंगल असले पाहिजे. पहाडी व डोंगराळ भागात एकूण जमिनीच्या दोन तृतीयांश भागात जंगल असले पाहिजे.

आपण हळूहळू कां होईना हे काम, एक चांगले काम व दूरदर्शितेचे काम सुरु केलेले आहे. वरील पद्धतीने काम केल्यास या कार्याला चांगली गती मिळेल असा माझा विश्वास आहे.

दुवा करो सलामत रहे हिंमत ।
एक चिराग कई आँधियोंपर भारी है ॥

अॅड. रमेश रायभंडारे
नागपूर
मो. नं. ९४२३६३७४६२

वायु प्रदूषक घटक

- अरुण पुराणिक

हवेंत जागेनुसार वायुप्रदूषणक वेगवेगळे असू शकतो, रहिवासी वस्ती, शहर, गांव, औद्योगिक क्षेत्र, घर, रस्ते, स्टेशन इत्यादि ठिकाणी निरनिराळे प्रदूषण करणारे घटक हवेत आढळतात. हे घटक प्रमाण जर ५० पेक्षा जास्त असेल तर ते शरीरावर नुकसान दायक असतात म्हणजे एक्युआय हा ५० पेक्षा वर नको. हवेत असणारे वेगवेगळे घटक व त्याचे उत्पत्तीस्थान व त्याचा मनुष्य, वनस्पती व किटकांवर तसेच हवामानावर होणारा प्रभाव जाणून घेणे आवश्यक आहे.

१. सल्फरडाय ऑक्साईड (SO_2) हे मुख्यतः विविध औद्योगिक कार्यविधीद्वारे उत्पन्न होते. निसर्गात ते ज्वालामुखीतून उत्पन्न होते, त्या भागात अंदाजे ६७ % पर्यंत ते उत्पन्न होते.

मानव गतीविधीद्वारे, म्हणजे कोळसा, खनिज तेले यांचे थर्मल पॉवर स्टेशनमध्ये आणि कारखान्यामध्ये ज्वलन होते, यामुळे SO_2 ची निर्मिती होते. कागद कारखाने, कोळशाचे उत्खनन व वितरण, पेट्रोलियम शुद्धिकरण कारखाने, डिझेल, पेट्रोल व नॅचरल गॅसवर चालणारी वाहने यामुळे सल्फरडायऑक्साईडची निर्मिती होते.

यामुळे श्वसन नलिकेचे आजार, डोळ्याचे आजार होतात तसेच हृदयरोग व फुफ्फुसाचे आजार बळावतात. आसपासच्या इमारती, घरे, बगीचे व पर्यटन स्थळ यांची शोभा जाते. यामुळे कधी एसिड रेन, म्हणजे एसीडचा पाऊस ही पडतो व अगणित नुकसान होते.

२. नायट्रोजन ऑक्साईड्स (NO_x) : हे एका गुपचे नाव आहे, जो उच्च प्रतिक्रियात्मक आहे. यात नायट्रोजन आणि प्राणवायुचे विविध प्रमाणांत मिश्रण असते. हा लालसर - भून्या रंगाचा विषारी वायु आहे. याला विशिष्ट तीव्र, टोचणारा दुर्गंध येतो. हा एक वायु प्रदूषण करणारा प्रमुख घटक आहे.

आकाशातील वीज चमकली की आणि रान पेटल्याने याची उत्पत्ती होते. कचरा सडून माती होणाऱ्या विषाणु जन्य गतीविधी मधून सुध्दा हा उत्पन्न होतो. थर्मलपावर स्टेशनमध्ये व जड वाहनांमध्ये अतिउच्च तापमानात हा गॅस उत्पन्न होतो. जैविक कचरा आणि जैविक अवशेष जसे कोळसा इत्यादीच्या ज्वलनानेसुध्दा नायट्रोजन ऑक्साईड (NO_x) तयार होतो.

हा गॅस वायु असल्यास नाक आणि घशात जळजळ होते. यामुळे श्वसन मार्गात संसर्ग होण्याची संभावना वाढते. नायट्रोजनचे ऑक्साईड वातावरणांत असणे दर्शविते की पृथ्वीच्या 'ट्रोपोस्फिअर क्षेत्रात'

म्हणजे पृथ्वीपासून १० कि.मी. ते ५० कि.मी. क्षेत्रात ओझानवायु उपस्थित असावा.

३. श्वसनीय तरंगणारे विशिष्ट पदार्थ कण (Respirable suspended Particulate Matter (RSPM) किंवा पार्टिक्यूलेट मॅटर (PM) हे तरंगणारे विशिष्ट पदार्थकण आणि द्रवकणांचे एक क्लिष्ट कण आहेत. या कणाचे प्रमुख घटक हे जैविक आणि कार्बन धातुचे कण असतात, जसे सिलीकॉन, मॅग्नेशियम, लोखंड, इ.

PM-10 कण श्वास नलिकेत आणि फुफ्फुसात जाऊन चिकटतात. याने गंभीर स्वास्थ समस्या उद्भवू शकते. याचे कांही स्वाभाविक उत्पत्तीस्थान आहेत. दगडमाती तुटल्याने सुटे कण हवेत मिसळतात. हवेमुळे धूळ, माती राख, काजळी यांचे कण हवेत मिसळतात. माणसांच्या गतीविधी जसे डिझेल मोटारीचा धूर, औद्योगिक ज्वलनांत निर्माण होणारा धूर, घराघरातून निघणारा धूर, खोदकामाने व शेतीतील कामांतून निर्माण होणारी धूळ व कचरा हे PM 10 चे कण असतात.

या धूर, धूळ कणांमुळे हृदयाचे आणि फुफ्फुसाच्या आजाराच्या समस्या निर्माण होतात. वृद्धांमध्ये, दमा, खोकला आणि न्यूमोनिया होऊ शकतो. वातावरणांत याने धुक्यासारखी स्थिती निर्माण होते.

४. विशिष्ट पदार्थकण २.५ : हे कण २.५ इतके मोठे किंवा त्यापेक्षा लहान असतात. हवेतून असणारे कण जे २.५ पेक्षा लहान असतात. त्यांना सूक्ष्मकण (Fine Particles) म्हणतात. कर्बयुक्त पदार्थ (जैविक आणि धातुचे) अजैविक मिश्रधातु जसे सल्फेट नायट्रेट व कमी जागेत असणारे पदार्थ जसे लोह, अल्युमिनियम, निकेल, तांबे, झिंक आणि जस्त यांचे सूक्ष्मकण सर्वात अधिक शारिरीक समस्या निर्माण करतात. PM_{2.5} कण फुफ्फुसाच्या 'गॅस एक्सचेंज रिजन मध्ये प्रवेश करू शकतात. अतिसूक्ष्मकण जे १०० नॅनोमिटर पेक्षा लहान असतात, ते फुफ्फुसाला छेदून पार जातात आणि शरिरातील इतर अवयवांना क्षती पोहचवितात. पण त्याहीपेक्षा सूक्ष्मकण रक्तात मिसळतात आणि हृदयातील रक्तवाहिनीवर दुष्परीणाम करतात.

सूक्ष्मकण, स्वाभाविकरीतीने वातावरणातील गॅसेस पासून तयार होतात. मोटर गाड्यापासून निघणारा धूर औद्योगिक ज्वलनातून व सार्वजनिक विद्युत उत्पादनातून निघणारा व घरगुती वापरातून जो धूर निघतो त्यात हे PM_{2.5} चे सूक्ष्मकण प्रामुख्याने वातावरणांत येतात.

PM_{2.5} च्या प्रदुषणाने श्वसनमार्गात जळजळ होणे, खोकला येणे, सहजश्वास न घेता येणे हे लक्षण उद्भवतात. यामुळे फुफ्फुसाची कार्यक्षमता कमी होते. दमा बळावतो. जुन्या खोकल्याची लक्षणे दिसू लागतात. हृदयाचे ठोके अनियमित होतात. यामुळे हृदयरोगी व छातीचे आजार असणाऱ्यांची अकस्मित मृत्युही ओढवू शकतो.

प्रदुषणामुळे मालमत्तेलाही नुकसान पोहचते.

५. ओझोन (O₃) ओझोन हा फिक्क्या निळ्या रंगाचा गॅस असतो. याचा वास क्लोरिन ब्लीच प्रमाणे एक प्रकारची तीव्र दुर्गंध देणारा असतो.

ओझोन वायु नैसर्गिक रीतीने वातावरणांत स्ट्रेटोस्फिअर (Stratospher) क्षेत्रात उपस्थित असतो. याला 'ओझोन परत' चे क्षेत्र म्हणतात. कार इंजिन औद्योगिक कार्य, रासायनिक द्रव्य यांच्यातून नायट्रोजन ऑक्साईड निघतो, याचे हायड्रोकार्बन असलेल्या हवेत सूर्य प्रकाशशी प्रतिक्रिया होऊन ओझोन वायु तयार होतो. फोटो कॉपी सारख्या इलेक्ट्रॉनिक मशीनमुळे सुद्धा ओझोन तयार होतो.

ओझोनमुळे फुफ्फुसाचे कार्यक्षमतेवर परिणाम होतो. श्वसनमार्गाचे आजार होतात. दमा, खोकला, हृदयविकाराचा झटका आणि इतर हृदय व फुफ्फुसाचे संबंधित आजार होतात. भूपृष्ठभागावर असणारा ओझोन आणि प्रदुषण हे वनस्पतींच्या फोटो सिंथेसीसच्या प्रक्रियेत बाधा आणतात आणि वनस्पतींच्या विविध प्रजातींचा प्रसार रोखतात.

या व्यतिरिक्त वातावरणांत अन्य प्रदुषक सुद्धा आढळतात. जस्त कार्बन मोनाक्साईड, अमोनिया बेन्झीन, आरसेनीक आणि निकेल इत्यादी यांत प्रमुख आहेत.

हि प्रदुषके ज्वालामुखी, रानांतील आग आणि प्राण्यांचे मूत्र यांतून हवेत येतात. खत कारखाने औद्योगिक भंडार, मोटार उद्योग, कोकभट्टी, तंबाखुचा धूर, लाकडाचा धूर, पेन्ट, लाकडी सामान वॅक्स आणि डिटरजेंट पावडर, स्वयंपाकाचा गॅस, रस्ते वाहतुक, डांबर, लोखंडी भट्टया निकेल प्लेटिंग इत्यादी अनेक, वस्तु व कामकाजांतून हे प्रदुषित करणारे वायु निघतात.

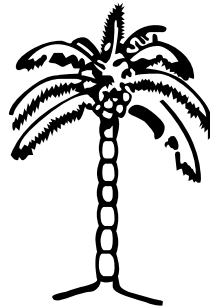
यांच्या प्रदुषणामुळे, रक्तासंबंधी आजार, एनिमिया, ल्युकेमिया आणि फुफ्फुसाचा कॅन्सर होऊ शकतो. प्रदुषण, प्रजनन प्रणालीवर, गर्भात वाढणाऱ्या भ्रूणावर दुष्परिणाम करते. नवजात शिशु प्रदुषणामुळे कमी वजनाचे जन्मते. यामुळे त्वचा विकार, होऊ शकतात.

आधुनिकतेच्या कधी न संपणाऱ्या स्पर्धेत आपण देहभान विसरून धावत आहोत. या चुकीच्या रस्त्यावर जाण्याचे आपण फार मोठी किंमत देत आहोत. भविष्यात सुद्धा आपणच येणाऱ्या पिढीला अतिशय कष्टमय भविष्य देत आहोत याचे आपल्याला भान नाही.

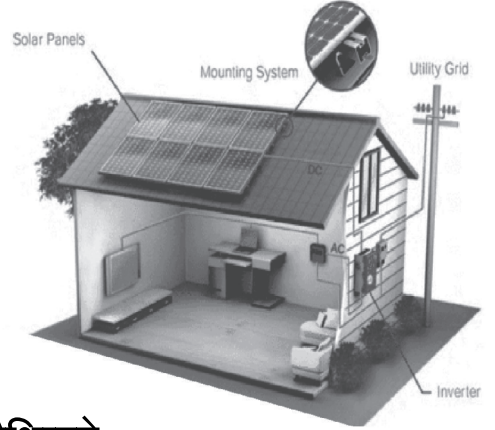
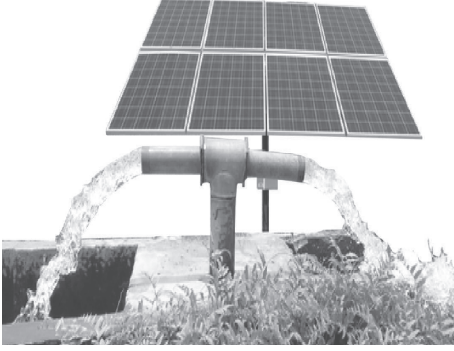
नैसर्गिक जीवनशैलीच उत्तम हे आपल्याला केव्हा कळेल ?

****

सदर लेखासाठी श्री. ए. एम.देशपांडे, संयुक्त निदेशक (सेवानिवृत्त), महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ, यांचे सहकार्य लाभले.

'आपल्या शेतामध्ये सोलर सिस्टीम बसवा व
विजबिलापासून कायमची मुक्तता मिळावा.'

वैशिष्ट्ये

- विजेची आवश्यकता नाही.
- दर महिन्याला वीज बिल भरण्याची गरज नाही.
- अनुदान @ ३०% उपलब्ध...शेतीसाठी,
घरगुती वापर, शैक्षणिक संस्था
चॅरिटेबल ट्रस्ट, मंदिर, मस्जिद इ.
- अद्यावत तंत्रज्ञानामुळे देखभालीची आवश्यकता नाही.
- सिंगल फेज १/२/३ एचपी पर्यंत उपलब्ध
- वॉरंटी २ वर्ष.

वैशिष्ट्ये

- शासकिय सबसिडी (अनुदान) @ ३०% शेती
घरगुती वापरासाठी, शैक्षणिक संस्था, चॅरिटेबल
ट्रस्ट, मंदिर, मस्जिद इ...
- कर्ज सुविधा उपलब्ध.
- ७० चौरस फुटात एक किलोवॉट विजेची निर्मिती
- शासनाच्या नेट मेटरींग सुविधेमुळे बॅटरीची
गरज नसल्याने खर्च कमी व देखभालीची
आवश्यकता नाही.

अधिक माहितीसाठी आपले वीज बिल W.app : 9823059488, 9673698899

अथवा E mail : cgepl.india@gmail.com करा.

Crystal Corporation

(An ISO 9001:2000) Approved by Ministry of New and Renewable Energy (MNRE)

Mkt. by :

CRYSTAL GREEN ENERGY PVT. LTD.

Corporate Off : 9, MSR Square, Queens Town, Chinchwad, Pune - 411 019.

Mob : +91 9823059488, +91 9673698899

E mail : info@crystalsolarindia.com, www.crystalsolarindia.com

नटराज

– अरुण पुराणिक

आकाशात् पतितं तोयं यथा गच्छति सागरात् ।
सर्वं देव नमस्कारं केशवं प्रतिगच्छति ॥

हिंदू धर्माची ओळख करून देणारा हा श्लोक हिंदूंच्या ईश्वरा विषयी मान्यतेबद्दल खूप कांही सांगून जातो. पावसाचे पाणी शेवटी समुद्रालाच जाऊन मिळते. त्याप्रमाणे अनेक देवांना केलेले नमस्कार त्या एकमेव ईश्वरापर्यंत पोहोचतात. पण मनांत प्रश्न येतो की, असं का बरं म्हणावं लागलं असेल. याचं कारण असे की, आर्यावर्तात सुदूर ठिकाणी सरतेशेवटी वनवासी टोळ्या गांव करून राहू लागल्या, त्या प्रत्येकांत देवांविषयी, त्यांच्या स्वरूप व पूजेविषयी साम्यता असण्याचे कांहीच कारण नव्हते. खूपच विविधता असेल. या सर्वांना एक छत्राखाली आणण्याचे काम म्हणजे ते त्या एकाच ईश्वराची पूजा करतात. हे त्यांना सांगणे होय. भारताचे भूतपूर्व राष्ट्रपती व सुप्रसिध्द तत्वज्ञानी डॉ. राधाकृष्णन यांनी म्हटले आहे की, " हिंदू ही एक जीवन पध्दती आहे, तो धर्म नव्हे."

हिंदू ही एक जीवनपध्दती आहे कारण यांत असच करा, तसंच करा, असं बंधन नाही. देवपूजा करा की नका करू, देवळांत जा की नका जाऊ, मूर्ती पूजा करा की नका करू, यज्ञ करा की नका करू. कर्म कांड करा की नका करूं, वेद पुराणाचे ज्ञान असो की नसो, अस्तिक असो की नास्तिक, जन्मानंतर बालकाला हिंदू करावे लागत नाही, हिंदू धर्मातून काढून टाकण्याची कोणती व्यवस्था नाही. धर्मावर टिका करण्याचे ही

वृक्षारोपणफलं

संकलन : सौ. स्मृती पुराणिक

विष्णुस्मृतौ ॥ वृक्षरोपयित्तु वृक्षाः परलोके पुत्रां भवन्ति ॥
वृक्षप्रदस्यवृक्षाः प्रसूनैर्देवान्प्रीणयन्ति ॥ फलैश्च पांथानूच्छाययाभ्यागतान्
देवेवर्षत्युदकैः पित्तृन् ॥

वृक्षारोपण करणाऱ्यांचे (वृक्ष) परलोकांत पुत्र होतात व वृक्ष देणाऱ्यांच्या करिता (स्वतःच्या) फुलांनी देवांना, तसेच फलांनी वाटसरूंना, सावलीने (जवळ आलेल्यांना) प्रसन्न करवितात व वृक्षामुळे पडणाऱ्या पाण्यांनी पितर तृप्त होतात. म्हणूनच ...

अश्वत्थमेकं पिचुमध्दमेकं न्यग्रोधमेकं दशचिचिश्चिणीकम् ।
कपित्थबिल्वामलकीमयं च पश्चाग्रोपी नरकं न पश्येत् ॥

अर्थात : जो (मानव) एक पिंपळ, एक निंब वृक्ष, एक वड, दहा चिंच वृक्ष, तीन कवठाची, तीन बेलाची, तीन आवळ्यांची, पाच आंब्यांची झाडे लावतो तो कधीही नरक पाहत नाही.

स्वातंत्र्य हिंदुला असते. यात हिंदु एका चाकोरीत अडकून बसत नाही. मृतकाला अग्नी द्या की जमीनीत पूरा, कैलासवासी म्हणा की वैकुंठवासी किंवा स्वर्गवासी कुणी विचारत नाही, उपास करा की नका करू, तीर्थ यात्रा करा की नका करू.

हिंदु हा धर्म नाही, कारण त्याचा कुणी धर्मसंस्थापक नाही, त्याची स्थापना झाली नाही, जन्मानंतर बालकाला हिंदू करावे लागत नाही. हिंदू धर्मातून एखाद्याला काढून टाकण्याची व्यवस्था नाही. देव धार्मिक ग्रंथ, चालीरीती यावर टिका करण्याची सूट आहे. असं करणाऱ्याला दंड देण्याचे प्रावधान नाही. विशेष म्हणजे कुणा एका ईश्वरालाच माना असं बंधन नाही. आणि ईश्वरावर विश्वास नसेल तरी हरकत नाही.

हे सर्व सांगण्याचे कारण म्हणजे, आर्यावर्त, ह्या अखंड भारताचे असंख्य भूभाग प्राचीन काळापासून असे होते की, त्यांची आपली परंपरा होती. देवाबद्दल, देवपूजेबद्दल वेगवेगळी मान्यता होती. प्राचीन काळापासून असे होते की, त्यांची आपली परंपरा होती, देवाबद्दल, देवपूजेबद्दल वेगवेगळी मान्यता होती. प्राचीन भारतीय ऋषीमुनींच्या हे लक्षात आले आणि ते मोठी ज्ञानप्राप्ती झालेले, तेव्हा ईश्वर एकच आहे कोणाच्याही रूपांत पूजा केली तरी चालते. शेवटी मनांत श्रद्धाभाव असणे महत्वाचे हे त्यांनी या श्लोकाच्या रूपांत प्रतिपादीत केले. याचा परीणाम असा झाला की, भरतखंड किंवा आर्यावर्त सध्याच्या भाषेत अखंड भारत येथील सर्व, जाती, जमाती, वंश, भाषा, वर्ण, वन्य जाती जमाती आपली विशिष्ट चालीरीती सांभाळून एका सूत्रात म्हणजे 'एको विप्रः बहुधा वदंति' यात बांधले गेले. त्याला सनातन संस्कृती किंवा आता हिंदुधर्म म्हणू लागले. हे अतिशय महत्वाचे व मोठे कार्य होते. हे महत्कार्य आकाशात पतितं तोयं .... या विचारसरणीने घडवून आणले. आता अनेक एक झाले जसे दुधात लोणी हे मोठे कार्य आता संपूर्ण झाले आहे. आता एखाद्या हिंदुला हे सांगण्याची आवश्यकता राहिली नाही, इतके ते अंगवळणी पडले आहे.

या श्लोकांचे उत्तम परिणाम झाले. प्रत्येक बदलाचे कांही दुष्परीणाम सुध्दा कालपरत्वे होतातच. सध्या इलेक्ट्रॉनिक काळ नोकरवर्गाचा, व्यापाराचा आहे. कुणाला ही वेळ नाही, सर्व तणावांत हवालदिल झालेले आहे, पैशामागे जग आहे. पैशाशिवाय एक पाऊलही पुढे ठेवता येत नाही. अशा काळांत अनेक देवी-देवता अनेक सणवार, कर्मकांड करणे कठीण झाले आहे. यामुळे बहुदेव पध्दतीचे खालील दुष्परीणाम दिसून येतात.

१. अनेक देवी-देवता, घरांत त्यांची पूजा करायला लोकांजवळ वेळ नाही.
२. जितके देवीदेवता तितके अधिक सणवार व्रतवैकल्ये, कुळ-कुळाचार, यांत वेळ व पैसा खर्च करणे डोईजड होते. गरीबांना ते करणे शक्य होत नाही.
३. संधीसाधू, भक्तांच्या भोळेपणाचा गैरफायदा उचलतात. भोंदु माणसाला देव व भगवान बनवतात. त्यांची पूजा प्रार्थना करतात. समाजात अंधविश्वास वाढवतात. ते खूप धनसंपत्ती गोळा करतात, त्यातून असामाजिक, अनैतिक व अपारंपारिक कार्य करतात.
४. विविध देवीदेवतांचे दर्शन एकाच देवळांत करणे, अत्याधिक सणवार कुळकुळाचार कमी करणे, घरीच वेळेत पूजा करता येणे, आणि महत्वाचे म्हणजे भोंदुबाबांचे स्तोम बंद करणे, अंधविश्वास समाप्त करणे हे सगळे घडवून आणणे अत्यंत गरजेचे आहे. हे शक्य होणार या विचारधारेने.

जलाशये पतितं तोयं यथा गच्छति सज्जनम् ।
महादेवनमस्कारं देवताम् प्रतिगच्छति ॥

जलाशयाचे (समुद्र, तलाव, नदी इ.) पाणी ज्या प्रमाणे सर्व जनांपर्यंत पोहोचते, त्याप्रमाणे महादेवाला केलेले नमस्कार (पूजा, प्रार्थना इ.) सर्व (किंवा इच्छित) देवापर्यंत जाऊन पोहोचतो.

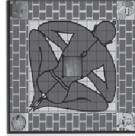
महादेवच कां ? इतर ब्रह्मा विष्णु इ. कां नाही ? याचे कारण महादेवाच्या पिंडीत ब्रह्मा, विष्णु महेश आणि आदीशक्ती विराजमान असतात. हे शास्त्र पुराण सांगतात. सर्व निसर्ग देवता, वायुदेवता, जल, आकाश प्रकाश व भूमातादेवी, दिशा, इंद्र वरुण यांचा स्वामी शिव आहे. शिव, ओंकारेश्वर, अर्धनारीश्वर, पशुपतीनाथ, अरण्येश्वर आहे. शिव नृत्य संगीत नाटय शास्त्राचा जनक, युध्द न्याय व योग शास्त्राचा जनक आहे. तो सृष्टीकर्ता व सर्व विनाशक आहे. तोच निसर्ग देवता आहे. पर्यावरणवादी लोकांसाठी महादेव आराध्य आहे. तोच सर्व चराचरामध्ये अधिष्ठीत आहे. त्याची पूजा म्हणजे त्या ईश्ट देवतेची पूजा. त्याचीच प्रार्थना व आराधना करावी. 'नटाला पुरस्कृत करतात, पात्राला नाही.' या तत्वाप्रमाणे नटराज केवळ महादेव आहे. संपूर्ण सृष्टीतील, सर्व जड व चेतन वस्तू त्याने धारण केलेले 'पात्र' आहेत.

मग सर्व देवीदेवतांचे काय ? हो त्यांचे उपकार आहेतच. त्यांचे आभार मानलेच पाहिजे. सृष्टीमार्गानुसार, 'भलं करणारा चेतन असो की जड' त्याचे उपकार मानायलाच पाहिजे, पण पूजा मात्र त्यांत असलेल्या महादेवाचीच व्हायला हवी.

***

सृष्टीमार्ग संस्थेस हार्दिक शुभेच्छा !

शिव वास्तु
कठसल्टठसी

अमित अ. सांब

वास्तुशास्त्र तज्ञ

निवासी वास्तु, व्यावसायिक वास्तु, औद्योगिक वास्तु, मोकळी जागा, नियोजित वास्तु प्रकल्प यांचे वास्तुपरिक्षण, मार्गदर्शन व विनातोडफोड वास्तुदोषांचे निराकरण केले जाईल.

लोलकशास्त्र, अंकशास्त्र, क्रिस्टल थेरपी आणि सर्व प्रकारची वास्तुदोष निवारण उत्पादने मिळतील. तसेच सर्व प्रकारची रत्ने उपलब्ध आहेत.

कार्यालय : श्री समर्थ क्रिएशन, वक्रतुंड कॉम्प्लेक्स, सुरभि ट्रॅव्हल्समार्गे, गोकुळ फर्निचर जवळ, निगडी बस स्टॉप समोर, निगडी, पुणे - ४४.

भ्रमणध्वनी : ९५११७८६२११ / ८१४९६१५३७५

सृष्टीमार्ग संस्थेस हार्दिक शुभेच्छा !

सहकार्यातुन समृद्धीकडे .... समृद्धीकडून विकासाकडे

रामचंद्र जगन्नाथ जाधव

भ्रमणध्वनी : ९०९१०८१७३७

- संचालक, पिंपरी चिंचवड सहकारी बँक मर्या. पिंपरी.
- प्रवर्तक, श्री राजर्षी शाहु नागरी सह. पत. मर्या.
- कार्याध्यक्ष, फलटण लोकसेवा संघ, पिंपरी चिंचवड.
- कार्याध्यक्ष, अण्णासाहेब मगर सोशल फाउंडेशन, पि.चिं.
- खजिनदार, महात्मा फुले प्रतिष्ठान, पिंपरी चिंचवड.
- सहसचिव, सहकार भारती, पिंपरी चिंचवड.

निवास : 'अमृत सिध्दी', सेक्टर १८, प्लॉट ७७, म. फुले नगर, पिंपरी, पुणे - १८

बालसंस्कार

१. करदर्शन कराग्रे वसते लक्ष्मीः करमध्ये सरस्वती ।
करमुले तु गोविंदः प्रभाते करदर्शनम् ॥१॥
२. सरस्वती स्तवन या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता ॥
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना ॥
या ब्रह्माच्युत शंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता ॥
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ॥२॥
३. स्नानविधी गंगे च यमुने चैव गोदावरी सरस्वती ।
नर्मदे सिंधु कावेरी जलैऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥३॥
४. प्रातःस्मरण आणि नमस्कार वक्रतुंड महाकाय सूर्यकोटिसमप्रभ ।
निर्विघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥४॥
५. सृष्टिपद जलाशये पतितं तोयं यथा गच्छति सज्जनम् ।
महादेवनमस्कारं देवताम् प्रतिगच्छति ॥५॥
शिवैव सत्यम् शिवैव सत्वम् ।
शिवास्ति विश्वस्य समातादि तत्वम् ।
सादृश्य विश्वस्य मूलम् शिवैव ।
महादेवदाता मम देवदेव ॥६॥
६. विष्णुस्तवन शान्ताकारं भुजगशयनं पद्मनाभं सुरेशं ।
विश्वाधारं गगनसदृशं मेघवर्णं शुभाङ्गम् ॥
लक्ष्मीकान्तं कमलनयनं योगिभिर्दर्याङ्गम्यं ।
वन्दे, विष्णुं भवभयहरं सर्वलोकैकनाथम् ॥७॥
सदासर्वादा योग तुङ्गा घडावा ।
तुङ्गे कारणी देह माङ्गा पडावा ।
उपेक्षू नको गुणवंता अनन्ता ।
रघुनायका मागणे हेचि आता ॥८॥
७. भोजनाच्या वेळी म्हणायचे श्लोक वदनि कवळ घेता नाम घ्या श्रीहरिचे ।
सहज हवन होते नाम घेता फुकाचे ॥
जीवन करि जिवित्वा अन्न हे पूर्णब्रह्म ।
उदरभरण नोहे जाणिजे यज्ञकर्म ॥९॥
८. सायंकाळी म्हणायचे श्लोक शुभं करोति कल्याणम् आरोग्यं धनसंपदा ।
शत्रुबुद्धिविनाशाय दीपज्योतिर्नमोऽस्तुते ॥१०॥
दिव्या दिव्या दिपत्कार । कानीकुंडले, मोतीहार ।
दिव्याला पाहून नमस्कार ॥११॥
९. प्रार्थना मनाचे श्लोक मना सज्जना भक्तीपंथेचि जावे ।
तरी श्रीहरी पाविजेतो स्वभावे ।

जनी निंद्य ते सर्व सोडूनि द्यावे ।
जनी वंद्य ते सर्व भावे करावे ॥१२॥
प्रभातें मनी राम चिंतीत जावा ।
पुढे वैखरी राम आधी वदावा ।
सदाचार हा थोर सांडू नये तो ।
जनीं तोचि तो मानवी धन्य होतो ॥१३॥

१०. मराठी महिने

१. चैत्र २. वैशाख ३. ज्येष्ठ ४. आषाढ ५. श्रावण ६. भाद्रपद ७. आश्विन ८. कार्तिक
९. मार्गशीर्ष १०. पौष ११. माघ १२. फाल्गुन

११. तिथी

१. प्रतिपदा २. द्विदिया ३. तृतीया ४. चतुर्थी ५. पंचमी ६. षष्ठी ७. सप्तमी ८.
अष्टमी ९. नवमी १०. दशमी ११. एकादशी १२. व्दादशी १३. त्रयोदशी १४. चतुर्दशी
१५. पौर्णिमा (महिन्याच्या शुद्ध पक्षांतील वरील १५ तिथी झाल्यानंतर वद्य पक्ष सुरू
होतो. त्याला वद्य १ प्रतिपदेपासून आरंभ होऊन १४ चतुर्दशीपर्यंत तिथी मोजतात व
३० अमावास्या ही तिथी असते.)

१२. नक्षत्रे

१. आश्विनी २. भरणी ३. कृत्तिका ४. रोहिणी ५. मृग ६. आर्द्रा ७. पुनर्वसु ८. पुष्य
९. आश्लेषा १०. मघा ११. पूर्वा १२. उत्तरा १३. हस्त १४. चित्रा १५. स्वाती १६.
विशाखा १७. अनुराधा १८. ज्येष्ठा १९. मूल २०. पूर्वाषाढा २१. उत्तराषाढा २२.
श्रवण २३. घनिष्ठा २४. शततारका २५. पूर्वाभाद्रपदा २६. उत्तराभाद्रपदा २७. रेवती.

१३. पर्यावरण

१) बीओडी जर ३ पेक्षा जास्त असेल तर ते पाणी स्नानाकरीता अनुपयोगी असते.
बीओडी म्हणजे बायोक्मीकल ऑक्सीजन डिमांड / लिटर
२) वायूप्रदूषण : ए.क्यु.आय. जर ५० असेल तर चांगले, ५० ते १०० असेल तर
समाधानकारक ए.क्यु.आय. म्हणजे एयर क्वालिटी इन्डेक्स.
३) ध्वनीप्रदूषण : ध्वनीप्रदूषणाचे माप डेसीबेल मध्ये मोजतात. जर ते ८० पेक्षा जास्त
असेल तर शरीरास घातक असते.

४) अग्नीहोत्र : यांत सूर्योदयाच्या वेळी तांब्याच्या अग्नीहोत्र पात्रात गाईच्या शेणाच्या
गोवऱ्या, गाईचे तूप आणि तांदुळ यांची आहूती दिली जाते. अग्नीहोत्रामुळे, वातावरण
शुध्दी होते, त्याची राख पाण्यांत टाकल्यास प्रदूषित पाणी शुध्द होते. अग्नीहोत्रामुळे
आजूबाजूच्या वनस्पतीची वाढ झपाट्याने होते.

वसंत , ग्रीष्म, वर्षा, शरद, हेमंत, शिशिर.

१४. ६ ऋतु

१५. दिशा व उपदिशा

पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण या मुख्य दिशा आहेत. उपदिशा पुढीलप्रमाणे :- अग्नेय,
नैऋत्य, वायव्य ईशान्य, आणि उर्ध्व व अधर

Shri Harishankar Yadav

'B' Class Contractor

**Expert in Constriction of Govt. and Private Buildings.
Expert in Construction of Eco-friendly green Buildings.**

Bhopal.

Cell : 9669001515

**School, Colleges, Mall & Building
Construction.**

आधुनिक ज्ञान की प्राचीन विरासत

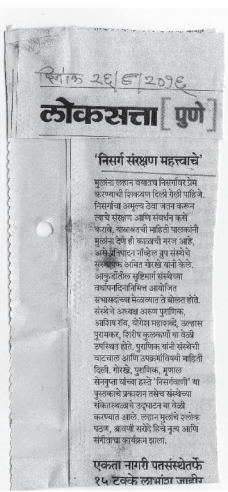
- सौ. ऋचा पुराणिक - नांदुरकर
वैखरी

हम मोबाईल को वायर के बिना ही उपयोग करते हैं। नेटवर्क के वायु तरंगों के माध्यम से मोबाईल चलता है। वह एक पक्का सबूत है कि कोई भी तरंग असरदार होती है वह अच्छी हो या बुरी। हम ज्योतिष में लिखी हुई बातों को भी नकार नहीं सकते। जिसने हजारों साल पहले ही तरंग विज्ञान बता दिया था कि पृथ्वी के आसपास जो ग्रह हैं उन ग्रहों के तरंगों का परिणाम पृथ्वी तथा पृथ्वी वासियों पर पड़ता है। हाँ यह बात भी सत्य है कि यह प्रभाव किसी मनुष्य पर कम तथा किसी मनुष्य पर ज्यादा पड़ता है। यह तरंग हमारी सोच को हिलाती है। जिस कारण से हमारे हाथों हुए कार्य कभी सुख देते हैं, कभी दुख। जनमकुण्डली में हमें यह मालूम होता है कि किसी व्यक्ति पर किसी ग्रह का कितना प्रभाव है। यह प्रभाव उस व्यक्ति के गुणधर्म, शरीर, मस्तिष्क, कर्म को प्रभावित करते हैं अथवा बनाते हैं। अब हम सोचेंगे कि इतनी दूर के ग्रह का प्रभाव इन्सान पर इतना अधिक कैसे पड़ता है? इसके लिए मैं आपको बता दूँ कि हमारे आसपास प्रकृति में जो वस्तुएँ हैं वह भी इन ग्रहों से प्रभावित होती है? तथा उन वस्तुओं के उपयोग से अथवा पेड़ पौधों के पास घूमने मात्र से भी हम पर प्रभाव पड़ता है। हाँ पेड़ पौधे, पत्थर, मिट्टी, रत्न, सोना, चाँदी, पानी, आकाश, पर्वत, वायु, अग्नि यह सब चीजों से उत्पन्न होने वाली तरंगें हम पर प्रभाव डालती हैं। लेकिन जिस तरह से कोई भी औषधी को एक सीमा तक उपयोग किया जाना चाहिए, उसी तरह जब हम उपरोक्त वस्तुओं को कम तथा ज्यादा उपयोग करते हैं अथवा उनके प्रभाव में रहते हैं तब वे वस्तुएँ भी हम पर वैसे ही असर करती हैं। इसी कारण से हमें बिमारियाँ होने लगती हैं। किसी वस्तु का सेवन भी बिमारियों का कारण होता है क्योंकि उस वस्तु का उपयोग हमारे शरीर में कितनी मात्रा है यह हमें मालूम नहीं होता। ज्यादा या कम मात्रा में सेवन से यह अनुचित प्रभाव डालते हैं। परंतु समस्या यह है कि हम अपने हि ग्रंथों, वेदों का अध्ययन करना नहीं चाहते। वो तो हमारे लिए पिछड़े हो गए हैं हम तो पाश्चिमात्य सभ्यता के आदि हो गए हैं। जब पश्चिमी लोग हमारे वेद हमें ही पढ़कर सुनाएंगे तब हमें होश आएगा। पर उस समय तक बहोत देर हो चुकी होगी। किसी भी चीज पर अंधविश्वास करना गलत है। पर केवल ज्ञान बढ़ाने के लिए या ग्रंथों में आखिर है क्या? यह जानने के लिए हि एक बार अवश्य अपने देश कि धरोहर वेद, ग्रंथ जानकार किसी विद्वान या गुरु से समझाकर देखें शायद वह दिन फिर से आ जाए जब भारत विश्वगुरु के रूप में प्रस्थापित हो।

उपक्रमांची दैनिकांनी घेतलेली दरवल

पीपल

बढ चला छूने अंबर
पीपल पेड विशाल
शाखाओं की आशा ऊँची
करती दिगंत को पार

नर-मादा का रूप दिखे
करते स्वस्थ संसार
बहते रक्त को रोक दे
मढिया बडी दमदार

नारी दोषों को दूर करे
संतती मिले इसके द्वार
कान में डालो पत्ती इसकी
सर्प विष का करे संघार

- सौ. ऋचा पुराणिक नांदुरकर
वैखरी

पीपल पत्ते का काढा
पेट रोग, करे नाश
दूध, शक्कर मुलेठी संग
करो स्वस्थ परिवार

शमन करे शीत पित्त
प्रमेह - प्रदर और अक्सर
बैठे छाँव में इसकी
बस, वर्ज्य करें शनिवार ।

-: With Best Compliments From :-

PALSULE
HOMOEOPHARMACY

HOMOEOPHARMACY & Biochemical Medicines of
Dr. Willimar Schwabe, Dr. Rockeweg, SBL Ltd,
Shrikrishna, Medisynath, Bakson, Lord's etc,
Flower Remedies, globules, Bottles & Other
Sundries, Books also Available.

Mumbai- Pune Road, IDBI Bank Bldg.,
Chinchwad, Pune - 411 019.

Tel : 020 - 27474730

-: With Best Compliments From :-

Dr. Tanmay Palsule

B.H.M.S. MD. (Hom)
HOMOEOPATHIC PHYSICIAN

Clinic :-

Chinchwad Branch :- IDBI Bank Building,
Near Bombay Selection

Mon. Wed, Fri 10 am to 1 pm., 5 pm. to 8.15 pm.

Talegaon : Sanjivan Hospital, Opp. Fun Square Multiplex
Thursday : 10 am. to 1 pm. Sat. 5 pm. to 8 pm.

Ravet Pradhikaran : Sec. 29, Near D-mart

Thursday : 5pm. to 8 pm , sat : 10am. to 1 pm.

Tel : 020 - 27474730

Mob : 9881252305

-: With Best Compliments From :-

पुराणिक ज्योतिष कार्यालय

शिक्षण नोकरी व्यवसाय, विवाह,
भाग्योदय विदेश यात्रा, रत्नधारण
आणि पारिवारीक समस्यांचे अचुक
निदान सांगणारे

पं बळवंत पुराणिक

कोलार रोड, भोपाळ (म. प्र.)

मो. : ०९८२७५८३८६६

वेळ : दुपारी १ ते सायं. ५ पर्यंत

-: With Best Compliments From :-

पुणे प्रॉपर्टी लॉन्स

गुंतवणुक आणि फायनान्शियल सल्लागार,
फ्लॅट, जमीन, शॉप घेणे - विकणे तसेच
सर्व प्रकारचे कर्ज मंजुरीसाठी सल्लागार.

गृहकर्ज | तारण कर्ज | वाहन कर्ज | प्रोजेक्ट लोन

मुंबई, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, नागपुर
येथे सुध्दा आमची सेवा.

प्रोप्रा. प्रशांत काटे

मोबा. ९१५८९९९६३३

वक्रतुंड कॉम्प्लेक्स, निगडी बस स्टॉप समोर,
सुरभि ट्रॅव्हल्स मागे, गोकुळ फर्निचर शेजारी,
निगडी, पुणे - ४११ ०४४.

www.punepropertyloans.com

SRUSHTIMARG SANSTHA, AKURDI

UNAUDITED INCOME AND EXPENDITURE STATEMENT FOR THE YEAR ENDING 31st March 2017

Income Head		Expenditure Head	
Received last year Life Membership	2487	Social and Cultural	36278
Yearly Membership	4080	Religious & Edn. Charges	21890
Registration Charges	400	Health and Medical	0
Sale of Books	300	Administrative Charges	3008
Donation and Advertisement	51101	Misc.	31480
Misc.	34130	Cash in hand	1951
Bank Interest	2109		
Total Amount Rs.	94607	Total Amount Rs.	94607

‘ वट वृक्ष की शोक सभा ’

नीम ने बुलाई एक आम सभा
वटवृक्ष को श्रध्दांजली देने
देश विदेश के पेड़ों को
संदेश भेजा
पवन के द्वारा

कुछ पेड़ों ने आने में
असमर्थता जताई
पवन के ही
द्वारा
कुछ इस अवसर का
इंतजार ही कर रहे थे

बबूल, आम, इमली, नारियल, आदि-आदि
कई ख्यातनाम् पेड़ आये
अपने अपने भाषण
साथ में लेकर

कुछ छोटे छोटे पौधे
भी अपनी उपस्थिति
दर्ज करने आ पहुँचे

सबने वटवृक्ष कि मौत पर
संवेदना प्रकट की
नीम ने कहा -
बरसो मेरा साथ रहा
आज मैं अकेला
महसूस कर रहा हूँ .....

महसूस कर रहा हूँ ....
पीपल ने कहा -
हम तीनों
ब्रह्मा विष्णु महेश थे
आज सिर्फ ब्रह्मा विष्णु रह गये

और सबने अपनी - अपनी श्रध्दांजली
अर्पित की
बूढ़े बरगद को
शोक सभा संपन्न हुई
बरगद कि जटा के
अंतिम छोरतक
पहुँचते ही सबके
धैर्य का
बांध टूट गया
नीम ने कहा - सदियों तक
इसकी तानाशाही सही
अब मैं राजा हूँ ।
सारी बिमारियाँ
दूर करता हूँ मैं
और वाहवाही बटोरे ये ?
छोटे पौधे
बोल उठे -
आखिर कब तक ?
इसके साये में पलते रहें ?
इसने कभी न
पनपने दिया हमें
चलो !

सदियों का शोषण
 खत्म हुआ
 अपनी जटाओं से सारी
 जमीन पर आधिपत्य जमा
 रखा था
 कुदते कुदते पीपल ने
 अपनी व्यथा कह डाली
 बरगद के पेड़ की
 कुछ कौंपलें फूट रही थी ।
 और बरगद उन कोपलों
 के माध्यम से
 अपनी शोक सभा में
 दूर-दूर से आये
 पेड़ों को देखकर
 हर्षित हो रहा था
 उसने अपना जीवन धन्य माना
 अपनी कोपलों को देखकर
 फिर से वो लोगों के
 दुःख समेटता चाहता था
 सबको छांव देना चाहता था
 हर राहगीर को
 एक ठांव देना चाहता था
 जंगल से निकलकर
 गाँव में बसा था वो,
 कितने ही ?
 बसंत देखे
 उसने अपने चबूतरे के साथ,
 कितने ही सच झूठों का
 साक्षी बन,
 फिर न जाने इस गाँव को
 क्या हुआ ?
 चबूतरा तक उखड़ गया
 और बरगद सूखता गया
 किंतु जाते हुए पेड़ों का
 वार्तालाप सुनकर
 उसका सदियों पुराना
 भ्रम टूट गया

उसने अपनी यौगिक क्रिया से
 अपने को साध लिया
 धरती से पानी लेना बंद
 कर दिया
 पवन से माफी मांग ली
 सूरज कि रौशनी से
 अपनी दिशा बदल ली
 और अपने साथियों
 के फलने फूलने के लिए
 अपनी जटाओं
 को समेट लिया
 ओर इस तरह
 एक वटवृक्ष की जिन्दगी
 मौन हो गई
 सदा के लिए .....

‘ शब्दभाव ’

श्रीमती शोभना एच. चौरे
 इंदौर.

shobhana.chourey@gmail.com
 Blog : shobhanaonline.blogspot.com

The Bombay Public Trusts Act, 1950

SCHEDULE - IX
[Vide Rule 17 (1)]

Name of the Public Trust : **Srushtimarg Sanstha**
Income and Expenditure Account for the year ended **31st March 2016**

Registration No. **275/2014/PUNE**

2014-15		2015-16		2014-15		2015-16	
EXPENDITURE	Sch	EXPENDITURE	Sch	INCOME	Sch	INCOME	Sch
EXPENDITURE IN RESPECT OF PROPERTIES							
Rates, Taxes, Cesses							
Insurance							
Depreciation on Building							
Other Expenses							
Bank Charges							
Remuneration to Trustees							
Remuneration to the head of the math including his household expenditure, if any							
1,710 Audit Fees		1,725		4,505		2,620	
450 Miscellaneous Expenses				17,170		13,740	
300 Office Expenses		3,299		600		200	
Amount written off:				240		3,830	
(a) Bad Debts				253		608	
(b) Loan Scholarship				-		6,000	
(c) Irrecoverable rents				460		1,618	
(d) Other Items				23,228			
Depreciation on Furniture, Fixture and other Assets							
Amount transferred to Reserve or Specific Funds							
Expenditure on Objects of the Trust							
(a) Religious							
(b) Educational Relief		1,782					
(c) Medical Relief		280					
(d) Relief of Poverty							
(e) Other Charitable Objects		21,949					
13,050 Total Expenses		24,011					
15,550		29,035					
7,878 Surplus/(Defect) carried over to Balance Sheet		(419)					
Total		28,616		23,228	Total	28,616	

As per report of even date
For VPH & Associates
Chartered Accountants
FRN 126273W

Prasad Petare
CA Prasad Petare
Partner
M. No. 113282

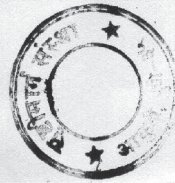
Date: 01/09/2016
Place: Pune

For Srushtimarg Sanstha

Prasad Petare
Chairman

Prasad Petare
Hon. Secretary

Prasad Petare
Hon. Treasurer

Date: 01/09/2016
Place: Pune

HER .....Honest Elegant Respectful

- Pooja Narawade

What defines a woman ?
A shade of pink or purple ?
A dress ? A bright Lipstick ?
or high heels.
NONE !!

She defines herself, She is a blessing
A reason for someone's happiness,
A smile in toughest situation
A source of inspiration

There is a saying, " You have three selves , me, myself & I". The self you show the world 'me', the self you show the world 'me', the self your friends and family see 'myself', the self that no one but only you yourself see 'I' This defines a woman. This article is for all that beauty, that elegance, that enthusiasm, that cheerfulness which is hidden inside every woman. This I owe for the empowerment for all those beauties, those queens of their own lives, who rule, carry forward the complete era, who enlighten the whole world by their internal mental beauty which is a perfect combination of the willingness to listen, the patience to understand, the strength to supports, the heart to care & to just be there.

Well, its long now, women have reached the far end to be a part, rather a maximum part of men's success, But, She is also something in herself, rather much more, which the world doesn't notice in the first place and doesn't percieve in the next.

Reaching new heights, I, as a woman have opened up my huge wings to fly off, fly high enough & attain great success. Starting with stepping stones, getting educated, self respected, nurtuting all her hobbies, learning new people, stepping out of the house, exposure to the world outside, adding a helping hand to this beautiful society, leading the nation to a wider and moreover an enlightening path.

She works selflessly, energetically at any hour because she loves doing it, she puts herself into it, she does it from the heart, puts in efforts, not bothering about the results. This is the power in her, this self - confidence gives her immense strength to keep working which in turn benefits the world around her. Her eyes light up on seeing the evolution & encourages, empowers her.

She is the one designated to :
Look like a girl, Act like a girl,
Think like a man, work like a boss.
For all those times when these princesses fail to remember or ignore their wonderful
being, amazing personality,
forget to value themselves, say it along ....

I'm perfect in my imperfections
Happy in my pain
Strong in my weaknesses and
Beautiful in my own way
Because
I AM ME !!

for all the beautiful, charming to ladies out there :
" Beauty is about enhancing what you have, Let yourself shine though ! "

-: With Best Compliments From :-
|| Shree Swami Samarth ||

SMART KIDS NURSERY

Play Group, Nursery, LKG & UKG

Admission Open for Academic Year 2017-18

Salient features

- A) Activity Base Learning / Teaching.
- B) Excellent Infrastructure & Van Facility.
- C) Friendly Environment.
- D) Well Maintained Playground & Classrooms.
- E) Emphasis on co Curricular (Dance, Music, Yoga & Value Based Education)

Contact

Mrs. PRAGATI - 9423559150, 9763075543

Lane No. 8, Jayprakash Narayan Society, Sharad Nagar, Chikhali, Pune - 62.

No Donation

SARATHI

SARATHI TOURISM

Dedication for delightful tours

DOMESTIC & FOREIGN PACKAGE TOURS.

- Tour Planning Guidance
- Car Rental
- Bus Booking
- Railway Ticket Reservation
- Air Ticket Reservation
- Hotel Reservation
- Passport Assistance
- Online Money Transfer

D. H. DHAS 9922437983 sarathitourism@gmail.com

Vakratund Complex, Opp. Nigdi Bus Stop, Near Chakshu Optician, Nigdi, Pune - 44.

www.sarathitourism.in

श्री समर्थ

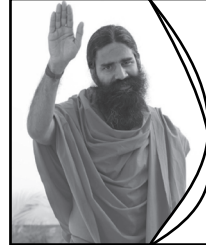
क्रिएशन

दत्तात्रय जोशी

९२७०२२३४४०

ब्रोशर्स ।
कॅटलॉग ।
लग्नपत्रिका ।
व्हिजिटिंग कार्ड्स ।
लेटर हेड ।
बुक पब्लिकेशन ।
फ्लेक्स बोर्ड ।
नॉयलॉन स्टॅम्पस ।

वक्रतुंड कॉम्प्लेक्स,
सुरभि ट्रॅव्हल्समागे,
गोकुळ फर्निचर शेजारी,
निगडी बस स्टॉपसमोर,
निगडी, पुणे - ४४

PATANJALI

समर्थ कॉर्नर

पतंजलिच्या नित्योपयोगी आणि
निवडक उत्पादनासाठी अवश्य भेटा

श्री सागर सोसायटी समोर
इमारत क्र.७, योजना क्र.१०,
सेक्टर २१, यमुनानगर,
निगडी, पुणे - ४४.
भ्रमणध्वनी : ९२७०२२३४४०

Honorable

Our Hon'ble Director

NANA DAMALE

Anant (Nana) Damle is a person with varied interests.

After passing Diploma in Mechanical Engineering from Indore MP, he worked for TATA MOTORS as Sr.Engineer for 13 years. During this time he was active in dramatics, orchestras & various socio-cultural activities. He resigned from the job in 1986 and became a Promoter & Builder. He was in this business till 1998 & has constructed many housing schemes & bungalows. From 1992 he started his career as an Insurance Consultant & has achieved the honor of Million Dollar Round Table Member (USA) since 2002. At present he is a well known Chief Life Insurance Advisor in the Pune area.

From early times, he is a devoted social worker and is connected to many social and cultural organizations. He is a trustee & Chairman of the "Dr.Vasantrao Deshpande Memorial Foundation", which celebrated it's silver jubilee year in 2011-12. Founder Trustee of Chitpavan Seva Sangh Pimpri-Chinchwad & Vice-Chairman of Akhil Bhartiya Chitpavan Maha Sangh, Ex-Director & Vice-Chairman of Cosmos Co-Operative Bank from 1983-1988 are just some of the organizations in which Nana is actively involved.

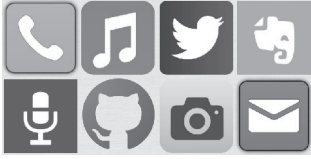
In his busy schedule whenever Nana gets free time he listens classical vocal, old film songs & Marathi light music, watches cricket. He is a avid traveler and has traveled through Europe, Singapore, Malaysia, USA, Canada and in India extensively. Among all the places he has traveled, he has a special liking for Gangatok in India and he admires the countries of Europe.

NANA joined the Rotary Club of Chinchwad in 2001. He has worked in many disciplines & became the President of the club in the Centenary year of Rotary. He worked at the District level as the Promoter Dist. Conference, Regional chairman Pulse Polio , Dist. Chairman Membership Development & Assistant Governor(Region-8) for the year 2008-2009.NANA has become a L I C agent in 1992 & since then he is sincerely involved in this profession. He is a life member of C.M. club member..Twice M.D.R.T.& also attended the international conference in U.S.A.He has more than 1500 policy holders to his credit.At present, He is also working in a capacity of Chief Life Insurance Adviser.

Anant (Nana) Damle has been awarded the prestigious Sangit Rasik Sanman in Bharat Sanskruti Utsav in Kolkata in 2013 & Biswa Kala Sanman by Hindustan Arts & Music Society Kolkata in December 2014.

****

Whatsapp / Internet Rumours & our responsibilities

– **Dr. Sharayu Purankar**

B.H.M.S., CCH., C.G.O. (Mumbai)

Now-a-days we frequently come across messages on whatsapp which say "Don't drink Fanta, Mirinda, Frooti, Pepsi as some worker with HIV/E-bola has mixed his blood in there drinks.

These messages are fake. They only spread fear & uncertainty amongst people.

For spread of any disease there has to be a host & vector. For example in Dengue the virus breeds in Tiger mosquito (Vector). Moreover viruses can't survive long in cold atmosphere.

Another very common message is about Gods.

"If you send this message to another 15 people you will be blessed or you will have good of the year." This is total myth.

God can't be made happy with forwarding messages, but mobile companies do become happy.

In this digital age we have to act more responsibly. If such messages appear on the screen "Do not" forward them, so that the chain is broken.

Explain the person who forwarded the message what the fact is.

If you are uncertain about any message do not forward it. Another very common message on WhatsApp is medical related. There is a flood of forwards where it is given what to eat, what not to eat. Just by eating particular food Diabetes is cured, by avoiding certain food your blood pressure is cured.

In such messages the source is unknown. If the name of some Doctor/Vaidya is given still we don't know how genuine it is.

Think twice before following any advice. Consult your Doctor.

Certainly some messages are really good & they add to your knowledge, but do not follow blindly.

Now let us see some things about E mails. Certain fake emails read " Congratulations, you have won 1 million £ in a lucky draw. But for the prize the following information is

needed. Name, birth date, bank A/c. Number, Credit / Debit card Number.

Please do not give any of your important information. By giving this information your bank A/c. E mail, Facebook, Twitter or any social net work account can be hacked & it can cause great losses.

If you have any E mail or message which has a link to open - see to it that it has 'https' which means it is secure. Secondly, the person from whom you have received the mail/message should be trust worthy.

It is good to have friends on social networking sites, but while making friend one has to be sure whether the request is true. Many times hackers make fake accounts & send friend request. Especially young children & adolescents can easily be trapped. While downloading apps & games there are pop-ups, photographs which are not good for children.

We have to educate our children regarding pros. & cons of internet. Also see to it that they don't have free access to internet, limit its usage. There are certain software which prevent pop-ups & illegal sites.

Lets us all be responsible & make internet & social networking a real blessing.

- Dr. Sharayu Purankar

HOMEOPATHIC CONSULTANT

Dr. SHARAYU PURANKAR

B.H.M.S., C.C.H., CGO (Mumbai)

- Paediatrics
- Joint Complaints
- Skin Complaints
- Respiratory Complaints
- Immunity Building

Aarogyam

201, 2nd Floor, Fortune Plaza,
Aamchi Colony, NDA - Pashan Rd.,
Opp. Bank of Maharashtra,
Bavdhan, Pune - 411 021.

Clinic Time :

Mon to Sat. 10 to 12 Morning
Mon to Friday : 6 to 8 p.m. evening.

Ph. No. 020-22951627   Mob. 9545516227

जागतिक पर्यावरण दिन - ५ जून

पर्यावरणाचे आपल्याभोवती असणे आपण गृहीत धरून, गेली कांही दशके, त्यातील विविध घटकांची हानी करत आलो आहोत. परंतु, पर्यावरणाचा समतोल ढासळण्याचे परिणाम दैनंदिन जीवनातही जगभर दिसू लागल्याने याबाबत जागृती करण्याची गरज उत्पन्न झाली.

मूळ संकल्पना व सुरुवात

१९७२ साली युनोच्या सर्वसाधारण सभेने, मानव व पर्यावरण याविषयी आयोजित केलेल्या परिषदेत, पर्यावरण दिन साजरा करण्याचे ठरविले. संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या पर्यावरणविषयक कार्यक्रमातून पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धनासाठी राजकीय, औद्योगिक तसेच सर्वसामान्य नागरिकांच्या पातळीवर कृतिशील सहभाग मिळविण्याचे उद्दिष्ट ठेवले गेले. त्यानुसार शाश्वत विकासावर भर देण्यात येत आहे.

पर्यावरण संरक्षणाचे स्थान आणि त्याच्या संवर्धनाची गरज लक्षात घेऊन १०० पेक्षाही जास्त सहभागी देशांमध्ये विविध प्रकल्प राबविले जात आहेत. कारण निसर्गातील सजीवांच्या अनेक अन्नसाखळ्या तुटण्याच्या स्थितीला पोहोचल्या आहेत. अनेक सजीव पृथ्वीवरून कायमचे नष्ट झाले आहेत व होत आहेत, प्रदूषण वाढत आहे, हवामान बदलत आहे आणि या सर्व स्थितीला आधुनिक मानवाची बेफिकीर जीवनशैली कारणीभूत आहे. २०५० मध्ये जगाची लोकसंख्या तब्बल ९.६ अब्ज असण्याची शक्यता आहे. चंगळवाद भागवण्यासाठी मानवाने निसर्गाला ओरबाडणे असेच चालू ठेवले तर त्या वेळी पृथ्वीवर जगणेच मुश्किल होईल असा इशारा पर्यावरणतज्ञांनी दिला आहे.

****

संस्कृत सुभाषित

संकलन : सौ. स्मृती पुराणिक

पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नाम्भः,
स्वयं न खादन्ति फलानि वृक्षाः ।
नादन्ति सस्यं खलु वारिवाहाः
परोपकाराय सतां विभूतयः ॥

सज्जन माणसांच्या परोपकारी वृत्तीचे वर्णन करण्यासाठी सुभाषितकार निसर्गाचाच आधार घेतात. ते म्हणतात, ज्या प्रमाणे नद्या आपले पाणी पित नाहीत. झाडे स्वतःच फळे खात नाहीत, किंवा मेघ शेतातील पीक खात नाहीत त्याचप्रमाणे सज्जनांचे सर्व प्रकारचे वैभव परोपकारासाठीच असते. मानव मात्र निसर्गाची वाटेल तशी हेळसांड करण्यात कोणतीच कसर ठेवत नाही.

चल गड्या, चल गड्या ट्रेकिंगला चल !

गिर्यारोहक - निनाद थत्ते

रानामध्ये भन्नाट गार वारा सुटलाय । बाँसला सांSSSग, आता माझे कांही खरे नाही ।
टपोर मोत्यांचा सडा शिंपू लागलाय ॥ काँक्रीटच्या जंगलात दम काही निघत नाही ।
मावळतीची दिशा काजळ भरू लागलीय । बिनधास्त सांगून टाक, निघालो मी ट्रेकिंगला ।
अन् मातीचा उर भरून गंध सुटलाय ॥ अन् बाँसही हासेल, चुकला फकीर मशिदीत निघाला ॥
चल गड्या, चल गड्या ट्रेकिंगला चल ॥ धृ ॥ चल गड्या, चल गड्या ट्रेकिंगला चल ॥ धृ ॥

आता डोळ्यांना जंगलच दिसू लागलय ।
कानांना पाण्याचाच खळखळाट ऐकू येतोय ॥
दूर डोंगरामधील नागमोडी वाट खुणावतेय ।
अन् पायांनी वाटेवरचा चिखल तुडवायचाय ।
चल गड्या, चल गड्या ट्रेकिंगला चल ॥ धृ ॥

घरच्या घरी करता येण्याजोगे

पाण्याचा सर्वाधिक वापर घरातील कामांकरिता होतो परंतु योग्य नियोजनाद्वारे पाण्याची बचत देखील करता येऊ शकते.

नळांमधून पाणी वाहून जाते व गरजेपेक्षा अधिक प्रमाणात सोडण्यात येते. म्हणूनच स्नासाठी शॉवरचा वापर करून पाण्याची बचत करावी. आपण जेवढा वेळ शॉवर वापरून स्नान करू इच्छित असतो. त्याहून अर्धा / एक मिनीट कमी पाणी वापरावे. पाण्याची नक्कीच बचत होते. शॉवर सोडून थंड पाणी, गरम होईपर्यंत हे पाणी पडून वायाच जात असते. ते एखाद्या बादलीत साठवावे आणि वापरावे (झाडांना पाणी घालणे, स्नानगृह साफ करणे यासाठी)

स्नानगृहातील कोणताही नळ गळत असेल अथवा अन्य कोणत्याही प्रकारची गळती असेल तर ती त्वरीत दुरुस्त करावी. त्यामुळे पाणी उगाचच वाहून जात नाही व त्याची बचतच होत असेल.

सतत ठिबकणाऱ्या नळांमधून वाहणारे पाणी हे तेथील फरशी बुळबुळीत करू शकते. तेथे शेवाळ धरू शकते अथवा अन्य कृमी कीटकांचा उपद्रवही होऊ शकतो.

अर्धवट ओले ठेवलेले टर्किश टॉवेल्स, नॅपकीन्स इ. बाथरूममध्ये ठेवू नयेत. त्याचा कुबट वास हा पर्यावरण बिघडवणारा असतो. तसेच तेथे पुरेसा सूर्यप्रकाश उजेड पोचत नसेल तर त्यावर बुरशीदेखील धरू शकते.

वार्षिक कार्यक्रम / उपक्रम

संस्थेच्या कार्यसूचित खालील पर्व आणि उत्सव आहेत. ते संस्था यथा संभव राबविणे हा संस्थेचा मानस आहे.

१. गुरुपौर्णिमा :- व्यासपूजा आणि आपल्या गुरुची पूजा. आई, वडील व समाज यांचे उपकार प्रत्येक व्यक्तित्व असतात. गुरु हा त्यांचा सांकेतिक प्रतिनिधी आहे. गुरु म्हणून तर तो पूज्यनीय आहेच.

२. सर्वपित्री अमावस्या :- आपल्या पितरांचे श्राध्द करणे, पितरांना स्वर्ग आणि मुक्ति मिळावी म्हणून प्रथम नदी तलावांची स्वच्छता करणे, तेथे पिंड विसर्जित करतात ती प्रथम पवित्र असावी. तिथी - भाद्रपद अमावस्या.

३. नवरात्र :- नऊ दिवस निरशन करून, धार्मिक ग्रंथांचा पाठ करणे, अभ्यास करणे. यांत परमेश्वर, परमात्मा, आत्मा, जीव, मन, पंचसादृश्यता, पंच सत्व, पंचतत्व, पंच सिध्दांत व पंच कार्य विभाग (शरीराचे) याबाबत सृष्टीमार्गाचे ज्ञान संपादन करणे. देवपूजेचे शिक्षण व प्रशिक्षण. तिथी अश्विन शुध्द प्रतिपदा ते अश्विन शुध्द नवमी व दशमी.

४. दिवाळी :- पंचमहाभूतांचे ऋण स्मरण करणे, पंचमहाभूतांतून निर्माण होऊन त्यांत पुन्हा: विसर्जित होणारे शरीर आपल्याला माणूस म्हणून प्राप्त झाले, यासाठी आपण त्या पंचमहाभूतांचे आभार पांच दिवसांच्या दिवाळीत प्रकट करीत असतो. तिथी अश्विन कृष्ण त्रयोदशी ते कार्तिक शुध्द व्दितीया.

५. मकर संक्रांत :- आपल्या ग्रहमालिकेचा स्वामी आणि सृष्टीचा प्रतिनिधीरूप सूर्य याची कृतज्ञता त्याला अर्घ्य देऊन प्रकट करणे. दानाचे या दिवशी जास्त महत्व जाणणे. वनात नदीकाठी शिव मंदिराशेजारी जाऊन स्नान, दान, ध्यान, भोजन करणे. तिथी पौष महिन्यात सूर्याचा मकर राशीत प्रवेश होतो तेंव्हा. पूजा, सण आणि पर्व या संबंधी अधिक माहिती ' सण पर्यावरण साजिरे ' या पुस्तकात दिली आहे.

६. अभ्यास सहल (शिबीर) :- १. वनभ्रमण २. पक्षीनिरीक्षण ३. आकाश दर्शन ४. निसर्ग सहल

७. यात्रा :- १. दुचाकीयात्रा २. गिर्यारोहण प्रशिक्षण घेणे ३. अन्य उपयोगी यात्रांचे आयोजन करणे.

८. अभियान :- १. स्वच्छता अभियान २. विविध विषयांवर जनजागृती अभियानाचे आयोजन ३. नव सभासद नोंदणी अभियान ४. देणगीदार अभियान ५. पाणी बचत ६. हवा, पाणी, जमिन प्रदूषण मुक्ती

विषयी अभियान.

९. समारोह :- निसर्ग पर्यावरणाला पोषक अशा क्षेत्रात रचनात्मक कार्य करणारे उद्योजक, साहित्यिक, वक्ते, संगीतज्ञ यांचा बहुमान करणे. त्यांना पर्यावरण पूरक पुस्तके / रोपटी भेट देणे. गुणवंत मुलांचा सत्कार करून त्यांना पर्यावरण पुस्तके भेट देणे.

१०. प्रशिक्षण :- १. पंधरा वर्षे वयातील मुला-मुलींसाठी संस्कार वर्ग चालवणे. २. तरुण आणि प्रौढ सभासदांना संस्थेचे तात्विक, संरचनात्मक प्रशासनात्मक प्रशिक्षण देणे. ३. पर्यावरण पूरक कृती जसे 'बेस्ट फ्रॉम द वेस्ट' सारख्या विषयांना प्रोत्साहन देणे.

११. सभा व बैठका घेणे :- नियमित साप्ताहिक, मासिक, त्रैमासिक अशा स्वरूपात लोकांच्या सहवासात राहून त्यांना पर्यावरण प्रदूषणाची गंभीरता पटवून देणे.

१२. शासकिय योजनेत योगदान :- महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, वनविभाग, पर्यावरण विभाग यांच्याशी संपर्क साधून ते राबवित असलेल्या उपक्रमांचे विद्यार्थ्यांमध्ये प्रचार व प्रसार करणे.

१३. वाचनालय :- पर्यावरण व अध्यात्मिक विषयांवर पुस्तकांचे वाचनालय सुरू करणे.

१४. वार्षिक सार्वजनिक सभेचे आयोजन :- शासनाच्या नियमानुसार बैठक घेणे.

१५. प्रबोधनात्मक प्रकाशन :- प्रसारणासाठी पुस्तिका प्रकाशन करणे, लिफलेट वाटणे, 'निसर्गवाणी' अंकाचे प्रकाशन, वेबसाईट www.srushtimarg.org याद्वारे प्रबोधन करणे व लेखकांना प्रोत्साहन देणे.

****

झाडे लावा .....

झाडे जगवा .....

पृथ्वीचा समतोल राखा .....